

1928

Т. VI.

1928

Кн. 4.

БОГОСЛОВІА BOHOSLOVIA

НАУКОВЫЙ ТРИМІСЯЧНИК

ВИДАНЕ

БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ЛЬВІВ — LEOPOLI

ЗМІСТ (Index)

	стор.
<i>Dr. B Masciuch</i> — De hostiis liturgicis in provincia Haliciensi ritus Graeco-Rutheni, quid ad leges censendum sit.	(193) — 6
<i>Др. Роман Ковшевич</i> — Погляд на укр. канонічну літературу (Dr. Rom. Kovševyč -- De canonicis scriptis ucrainicis)	7—35
2. Огляди й оцінки (Conspectus et recensioni): Dr. theol. F. Anders — Die Christologie des Robert v. Melun (о. А. Ішак). Dr. A. M. Koeniger — Katholisches Kirchenrecht mit Berücksichtigung des deutschen Staatskirchenrechts (о. Др. Д. Дорожинський). 1. Małżeństwo w świetle nauki katolickiej. 2. Kodeks społeczny (о. Др. Д. Дорожинський). Leopold Engelhart — Neue Wege der Seelsorge im Ringen um die Grosstadt (о. Й. Сліпий). A. Worlitschek — Persönlichkeitspflege (о. Й. Сліпий). Der katholische Gedanke — Eine Vierteljahresschrift (о. М. Прийма). P. Cons. Valter O. M. Cap. — Die Heidenmission nach der Lehre des hl. Augustinus (Яр. Милевич)	36—46
3. Вибрані питання (Analecta): З парсхіяльного архіву (о. Др. А. Ішак).	47—51
4. Всячина — Хроніка (Varia — Chronica): Енцикліка папи Пія XI в справі плекання орієнтальних студій. — Конгрегація св. Чина в справі зображування Св. Духа. — Конгрегація для східн. Церкви відносно заборони книжок і часописів. — Motu proprio Папи Пія XI. — Померли — Нове видання Вульгати. — Рові наукові журнали. — Видання творів Схолярія. — Людвик Пастор.	52—55
5. Книжки і часописи (Libri et ephemerides)	56—64(256)

„Bohoslovia“ quater in anno (praeter „Summaria“ semper unum alterumve articulum latine conscriptum continens) prodit.

Annua subnotatio pro externis regnis

2½ Doł. am.

Litterae mittantur:

„Bohoslovia“ Leopold (Lemberg)

Kopernika 36.

Dr. B. Masciuch

De hostiis liturgicis in provincia Haliciensi ritus Graeco-Rutheni, quid ad leges censendum sit¹⁾.

Superfluum est ex antiquis iuris fontibus probare, panem triticeum fermentatum, cuius elementa sint farina triticea et aqua et fermentum, apud Orientales legitimam esse materiam s. Missae, exceptis Armenis, Syro-Maronitis, Syro-Malabaricis, qui, azymis utentes, Latinos sequuntur. Ad quam legem universalem provincialis Synodus Ucrainorum Zamoscensis suum decretum n. tit. III, § IV accomodavit: „Tametsi panem tum azymum tum fermentatum legitimam esse materiam pro Sacramento conficiendo Sancta Synodus affirmat et credit; tamen quia certum est, quemque tenere hac in re morem et Ritus suae Ecclesiae servare, idcirco statuit, ut sacerdotibus nostri Ritus non liceat in azymo consecrare...“ Etiam in Occidente in can. 816. C. I. C. ea universalis de pane fermentato Orientalium et azymo Latinorum lex in s. Missae celebratione adhibendo statuitur.

Contra quam legem universalem ad sensum S. Alfonsi, (1. Theol. moral. libr. VI, n. 203, dub. 2) licere putant sacerdotem ritus Orientalis azymis uti, si inter Latinos sit, ubi ecclesiam sui ritus non inveniat et item sacerdotem ritus Latini, si

---

¹⁾ Provincia Haliciensis catholica ritus Graeco-Rutheni, a pristina sede Metropolitana Halič nominata, nunc cum sede Leopoli, continet archidioecesim Leopoliitanam, dioec. Premisliensem, dioec. Stanislao poliensem. E Bucovina, avulsa a dioecesi Stanislao poliensi et Rumeniae incorporata, factus est Vicariatus Apostolicus. Praeterea ad unitatem fidei, ritus nationisque pertinent duae dioeceses in Čecho-Slovachia, Muncačiensis, Eperiesensis, duae dioeceses in Fed. St. Americae, Philadelphiensis, Neo-Eboracensis, una dioecesis in Canada (Winnipeg). Ad unitatem vero fidei et ritus pertinet dioecesis in Jugoslavia Crisiensis (Križevci), quae constat tum Croatis tum Ucrainis, qui ibidem e provincia Haliciensi immigraverunt

inter Orientales versetur ubi ei non praesto sit ecclesia Latini ritus, pane fermentato uti, attamen utrumque modum celebrandi sui ritus servare, i. e. in s. Missa missali sui ritus uti debere.

Forma panis triticei fermentati in s. Missa adhibendi in rubricis missalium Slavicorum in proscomide praescribitur. Verumtamen alia praescripta exhibentur in missalibus editis ante provincialem Synodum Ucrainorum Leopoli a. 1891 celebratam, et alia in missalibus editis apud Ucrainos catholicos post eandem Synodum a. 1891 habitam.

Missalia, quae ante provincialem Synodum Leopoltanam a. 1891 celebratam edita sunt, omnes rubricas exhibent, e quibus tria huc spectantia praescripta, quibus indoles inest universalis disciplinae Orientalis, deduci possunt: 1) Panis, quo sacerdos ad s. Missam celebrandam usus est, est prosphora, i. e. integer panicellus rotundus cuiuslibet mensurae, cui, priusquam coqueretur, sigillum liturgicum super imprimatur, 2) E suprema parte prosphorae, ubi est sigillum liturgicum, sacerdos celebrans in proscomide, dum recitat respectivum textum, rite exsecat quadriangulam partem ad magnitudinem sigilli, ita ut totum impressum sigillum in parte exsecta maneat. Ea pars, in missalibus Slavicis a g n u s vocata, est hostia liturgica, i. e. secundum ius formata materia panis triticei fermentati ad s. Missam celebrandam. 3) Ad unam s. Missam celebrandam possunt adhiberi prosphorae ad lubitum: aut quinque aut tres aut una. Si quinque sunt prosphorae, tunc ex una exciditur hostia, ex altera triangula particula maior in honorem Deiparae, e tertia prosphora particulae in honorem Sanctorum, e quarta particulae in commemorationem vivorum, e quinta particulae in commemorationem defunctorum membrorum Ecclesiae Christi. Tandem sacerdos celebrans ex ultima prosphora excidit et ponit unam particulam de semetipso. Si tres sint prosphorae, ex una exciditur hostia, ex altera particula Deiparae, e tertia omnes reliquae particulae. Si est una tantum prosphora, ex ea exciditur hostia et omnes in rubricis praescriptae particulae.

Hostia et particulae possunt esse cuiuslibet magnitudinis. Minimum numero debent esse quinque particulae (Deiparae, Sanctorum, vivorum, defunctorum, celebrantis), summum autem, quantum opus est. Commodissime particulae parantur, si e prosphora exciditur lamina, quae deinde in tabula, ut opus est, secatur. Is modus agendi est naturalis non vero artificiosus, ideo

non est, cur anxia sollicitudo admittatur, si res non ad optima evenierit vota, quod e. gr. particulae non aequales, hostia non congruenter excisa appareat, quod fragmentum avulsum sit etc.

Quae universalis disciplina Orientalis a provinciali Synodo Leopolitana a. 1891 celebrata primo rupta est. Huc spectans decretum in tit. V, pag. 82 (edit. Romae 1896) est hoc: „Usus lanceae retinendus est, quod attinet ad proosphoram, statutum fuit, ut ponatur in missali loco suo, hoc est ad verba „deinde accipit sinistra quidem etc.“ pag. 3. text. Slav. adnotatio sequens: Accipit quinque proosphoras aut tres aut unam. Si desunt, possunt adhiberi hostiae siccatae... Non licet adhibere hostias, quae mense longius asservantur... Quod attinet positionem particularum, statutum est addere verbis missalis „deinde accipit particulam Deiparae dicens etc.“ pag. 3 text. Slavici verba: „si non adsint particulae, potest sacerdos celebrare in sola hostia“. Si vero non adest proosphora integra, sed sola hostia, tunc omnes signationes atque inflexiones lancea fiunt supra sola hostia.“ — Quod decretum duplicem faciliorem agendi modum admittit: 1) si deest proosphora, licet ad celebrandam s. Missam antea paratam hostiam siccata adhibere; 2) si deest proosphora vel particulae prius paratae, licet celebrare sine particulis sola hostia siccata adhibita.

Graviter erret contra dialecticam iuris, qui id decretum laudatae Synodi Leopolitanae ita interpretetur, ut modo apud Ucrainos catholicos in provincia Haliciensis nunc iam semper licere dicat celebrare sola hostia siccata adhibita et sine adpositis particulis. Permissum est uti ad celebrandum hostia siccata, attamen non absolute, sed tantum tunc, quando deest proosphora. Si adest proosphora, ipsa utendum est. Item quoad particulas. Sola hostia adhibita sine adpositis particulis tunc tantum celebrare licet, si deest proosphora vel particulae. Si vero praesto est vel proosphora vel particulae, lege tenetur sacerdos, ut particulas apponat. Littera et sensus eius legis particularis ostendunt legislatorem hic voluisse relinquere pro futuro antiquam universalem disciplinam Orientalem, admisisse tantum mitiorem agendi rationem solummodo et unice tunc, si ob universalem de forma materiae legem servandam s. Missa omittenda sit: „si deest proosphora“, „si desunt particulae“. Eam ipsam non vero aliam fuisse voluntatem legislatoris, etiam ex eo efficitur,

quod in citato decreto praescribitur, ut tali data occasione in casu adhibeantur „hostiae siccatae“. — Quare sane permissum est, ut adhibeatur hostia siccata non autem recens? Ratio iuris est: Hostia recens est, quae nunc e prosphora exsecta est, — ideo non licet adhibere eam, nam praesto est prosphora, quae in proscomide adhibenda est, ut ibi ex ea excidantur hostia et particulae. Pro hostia siccata vel recente, i. e. e prosphora in proscomide excidenda, etiam rationes commodi usus pugnant, de quibus infra dicetur.

Modo quaeritur, quando illud „si deest (prosphora)“, — „si desunt particulae“ iustam praebet causam ad celebrandum sola hostia siccata adhibita? Ad quod ut respondeatur, duae quaestiones concipiendae sunt, et quidem: 1) Quando illud „si deest (prosphora)“, „si desunt particulae“ culpa vertitur? 2) Quando „si deest...“ licet celebrare? — Ad hanc alteram quaestionem, ad 2) positam respondendum est, tunc semper licere celebrare, cum hic id agatur, quod in lege clare respiciatur. Ad primam vero quaestionem, ad 1) allatam, in casu sinceriter respondeant „rectores ecclesiarum“, nam eorum est materiam sacrorum suppeditare. Ratio lucri aut incommodum hic non valent!

Legislator non definivit, utrum, quando particulae in proscomide non apponantur, verba commemorationis ibi posita legenda an omittenda sint. Ratio cogitandi suadet, ea omittenda esse. At contra, sanctitas textus liturgici repugnat. Expedi authenticam dare interpretationem.

E missalibus editis iam post provincialem Synodum Leopoltanam a. 1891 habitam praesto mihi sunt duae editiones: magna a. 1905 Leopoli impressa, parva manualis a. 1906 Sciolkuae edita. In utraque earum editionum una rubrica huc spectans in proscomide aliter reddita est, quam statutum erat in supra citato decreto Synodi Leopoltanae. In missalibus enim positum est: „Deinde accipit sinistra manu prosphoram (si deest, licet adhibere hostiam, in qua...)“ Ergo editores e decreto synodali vocem „siccata“, appositum vocis „hostiam“, sustulerunt. Itaque evenit: Synodus Leopoltana permittit adhibere hostiam siccata, si deest prosphora, illa autem rubrica missalium dicatorum permittit tunc adhibere hostiam qualemcumque, scilicet siccata, recentem, strictam.

Editores illorum missalium ista sua libidine — erroris hic ulla suspicio esse potest — supra expositam rationem iuris

decreti synodalis depravaverunt. Immo vero ea illorum autocratia neque rationum utilis usus, quod est pro praxi maximⁱ momenti, commendatur. Inter omnes enim constat panem, cum asservatur, corruptioni subiacere. Viri autem prudentes, usu periti, experti sunt panem praecaveri, ne corrumpatur, tantum hoc duplici modo: 1) Si panis est omnino recens. Omnia praescripta, quibus statuitur, quamdiu panis ad celebrandum et postea species Eucharisticae servari possint, eo tendunt, ut panis, respective species recentes habeantur. Insuper hic opus est maiore vigilantia et prudentia. 2) Si panis bonus et recens in calido loco bene siccatus est et ab aëre pūtreto prohibetur, per continuos annos non corrumpitur. Ratione habita primi tuti modi agendi, universalis disciplina Orientalis iubet ad s. Missam celebrandam uti adeo recente hostia, ut ipsa a sacerdote celebrante in proscomide in conspectu omnium, qui intersunt et praesentes vident, rite excidatur. Si autem is probatus modus agendi impossibilis evaserit, quia deest prosphora, laudata Synodus Leopolitana decreto citato admisit alterum modum tutum procedendi, scilicet in hoc casu uti ad celebrandum hostia antea parata et siccata. Alius modus agendi in re tam gravis momenti est minus tutus, quapropter ratione habita utilis usus est omnino reprobandus.

Ordinarie in una s. Missa una tantum hostia adhibetur. Attamen die dominica tyrophagii et in diebus dominicis quadragesimae tres hostias, die dominica vero Palmarum quattuor hostias adhiberi lege praescriptum est, ut duae, post dominicam autem Palmarum tres hostiae consecratae in ciborio ad s. Missas Praesantificationum celebrandas asserventur. Id respicit tantum unum sacerdotem, ad hoc a rectore ecclesiae designatum, non vero alios qui privatim celebrant. Si opus est ss. Eucharistia, ut in ostensorio exponatur, duae hostiae ad celebrandum sumendae sunt, ut una consecrata asservetur. Ad quod laudata Synodus Leopolitana in tit. IV, cap. V, art. VII (pag. 52) hoc peculiare de modo agendi praescriptum dedit: „Quoad ipsam hostiam pro expositione, ea, antequam consecretur commensuranda erit receptaculo suo sic dicto „Melchisedeco“ eidem rite aptata et diligenter extensa, ne mīcae ex eadem postea desiliant, et tali modo Melchisedeco aptata in aliqua Missa praecedente consecretur, et consecrata in Tabernaculo usque ad ipsam expositionem recondatur.“

Duobus digitis antea lotis ss. Eucharistiam sub specie panis latentem tantum sacerdos celebrans in praescriptis s. Missae locis tangit. Alias autem semper e. gr. quando Hostia Eucharistica ad s. Missam Praesanctificationum celebrandam, vel Particulae Eucharisticae e ciborio eximuntur, ut in s. Communionem extra s. Missam distribuantur, vel ad aegrotos in speciali ciborio deferantur, in ritu Graeco-Rutheno deaurata ligula liturgica ab episcopo consecrata adhibetur, quae ante usum purificatorio detergenda, post usum autem super ciborio quatienda, dum summum latus pyxidis leviter pulsetur, et deinde purificatorio leviter abstergenda est. Si Hostia Eucharistica in ostensorium imponitur et deinde eximitur, oportet digitis Melchisedecum tangere, cui ante consecrationem inserta est; in Melchisedeco eam haerere oportet, donec dein in aliqua s. Missa a sacerdote manducetur et Melchisedecus purificetur. Quare modum servandi in altari Eucharistico vas cum aqua, apud Latinos praescriptum, ut sacerdos s. Communionem distributa digitos sibi lavet, apud Ucrainos perperam nonnulli propagare tentant.

Погляд на укр. канонічну літературу (Dr. Rom. Kovševyč — De canonicis scriptis ucrainicis) (Продовження)

Для історії канонічного права важне те, що на українським ґрунті мали ми вже в XI ст. наш „Index librorum prohibitorum“, а саме в памятнику українського письменства, звісним під іменем: „Збірник Святослава“ з 1073. р.¹⁾

Відтак маємо індекс апокрифічних і заборонених книг в однім Номоканоні з XIV ст., який вже вказує також і на такі писання, яких не згадують доси відомі грецькі „індекси“, а з того слідує, що ті заборонені письма є оригінальні українські. Відтак в молитвеннику митрополита Кипріяна з XIV ст. даний наказ уживання „богоотметних ненавидимих книг“, що їх уживали до ворожіння „лунники“, „грововики“, „трепетники“ і ин.

Пізніша стаття про правдиві і фальшиві книги розрслася до грубої книги, звісної під назвою „Кирилова книга“, виданої друком в Москві 1644. р.

З того самого згляду в дечім важні є із памяток старого письменства також „Поучення Володимира Мономаха“ (прим. поміщені там поучення про „цілування хреста“, про відношення до церковної єрархії і т. п.), дальше писання Нестора та Київопечерський Патерик.

Поучення Володимира Мономаха, вставлене в Лаврентієвський літопис під 1096. р. злучене тут з „Посланієм до князя Олега Святославича“ (написаним з приводу смерти Мономахового сина Ізяслава) походить радше з пізніших літ життя князя Володимира, (†1125.р.), коли князь вже почувався близьким гробу, бо висловлюється про

¹⁾ М. Возняк. Іст. укр. літ. Львів, 1920 I. 105.

себе „сидячи на санях“, а вже тоді було загальним звичаєм на наших землях, що мерців возили як зимою так і літом саньми.

Зразком поучень були Притчі Соломона, Завіт дванадцяти патріархів, дві статті Святославого Збірника з 1076. р., Поучення синам Ксенофонта, Поучення синові Теодори і взагалі зразки, принесені з Візантії, з яких виробилася традиція таких поучень на Україні. В поученнях Мономаха викладаються обовязки людини супроти Бога, способи, як оминати гріхів, а поміж дальшими радами і вказівками находимо згадку про „цілування хреста“, як торжественну форму зобовязання, чи радше його укріплення („коли цілувати мете хрест братії або кому, приготуйте серце, щоб могли додержати слова) та про відносини князів до єпископів, попів і ігуменів, які хотів мати Момах („з любовію приймайте від них благословення, не усувайтеся від них, а по силі любіть їх і дбайте про них, щоб ви одержали їх молпту до Бога“).

Писання Нестора (около 1091) заключають подекуди матеріяли, важні для церковного права. І так написав він „Чтенія“ про життя і мученичу смерть святих стратотерпців Бориса і Гліба та „Житіє Теодосія“. В обох писаннях зазначене імя автора, про його авторство свідчить і зміст творів. „Чтеніє“ написане між 1081 а 1088.

На вступі Нестор просить Бога дати йому розум, оповідає історію спасення людського роду від сотворення світа і дійшовши до часу прийняття християнства на Україні, переходить до самого оповідання. Тут віддаляється від византійського зразка, не оповідає про народження Бориса і Гліба, мабуть тому, що народилися поганями. Недостачу фактичних даних заступає оповідання про побожність і вчитування в божественні книги. В оповіданні про вбивство ріжниться в подробицях від оповідання приписуваного монаху Якову і уступає останньому щодо історичної вірности.

„Житіє Теодосія“ відбиває корисно від пізнішої нашої гагіографії, в якій нераз зверталось замало уваги на факти або уживано тих фактів на се, щоби виславлювати святого. При писанню Нестор користувався перекладеним Житієм Сави Освяченого пера Кирила Скитопольського.

і рядом інших византійських пам'яток житійного письменства, писаннями Палладія, Атанасія Александрійського, Василя Амосійського, Івана Мосха.

Особливість Теодосія і літературна вартість Несторового твору спричинили, що при допомозі болгарської літератури зайшов цей твір в сербську, а саме з початком XV ст. попав він в пролог сербської редакції, хоч дещо скорочений.

Київопечерський Патерик — цикл гагіографічної літератури, звязаної з найпершим із наших монастирів, це без сумніву оден з найважніших пам'ятників для історії східного монашого права ¹⁾.

В основу того циклю увійшло приписуване Несторови (без достаточних доказів його авторства) „Сказаніє“ про перших печерських чорноризців.

Ядро Патерика творить дальше Симона: Слово про будову печерської церкви, і тогож Симона Посланіє до Полікарпа та Посланіє Полікарпа до Акиндина.

Про Симона відомо, що він був постриженцем Печерського монастиря, а пізніше ігуменом володимирського монастиря Різдва Богородиці, вкінці єпископом володимирським і суздальським. Написання Симонового Посланія до Полікарпа (чорноризця Печерського монастиря) припадає на час межі 8. вересня 1225 а смертю Симона т. є 22. мая 1226.

Основна, первісна редакція Патерика не дійшла до наших часів сама, тільки з пізнішими додатками. В 1406. р. виготовлено список Патерика в Києві для Арсенія, єпископа

---

¹⁾ *И. Д. Бѣллевъ.* Объ общественномъ значеніи христ. церкви и ея учрежденій на Руси до монгол. ига. (Журн. Мин. Нар. Просвѣщ. 1855 ч. 91, 1856 ч. 7).

Преосв. Макарій. Русск. монастыри въ періодъ монгольскій. (Христ. Чтеніє 1861, II). О значеніи монашества въ исторіи Россіи (Дух. Бес. 1869, № 49—51).

Petersz. Gesch. d. Union, I, 220. Про Лавру печерську і устав студитський I, 228, 442. „Blütezeit und Verfall“ I, 595.

L. K. Götz. Das Kiever Höllenkloster als Kulturzentrum des vor-mongolischen Russlands. Passau, 1904. (Рецензія С. Розанова в „Извѣстія отдѣл. русск. языка и словесн. Имп. Акад. Наукъ XIII, 4).

Возняк. Іст. укр. літ. I. 161—172. II. 108.

тверського, цей список т. з. „Арсенієвська редакція“ був доповнений вже Службою Теодосію Печерському, Житієм Теодосія (за Нестором) і Похвалою Теодосію Печерському. В половині XV ст. додано до тієї редакції запозичені з Київсько-печерського Літопису: Оповідання про початок Печерського монастиря. Слово про перенесення мощів преподобного Теодосія, Посланіє Теодосія великому князеві Ізяславові про віру, про Нифонта та про попа Василя, деякі вістки про Антонія Печерського і ин.

Ті доповнення увійшли в два списки, які 1460 і 1462. р. велів виготовити уставник Печерського монастиря крилошанин Касіян, тому так доповнені списки мають назву „Касіянівської редакції“ першої і другої¹⁾.

В XV ст. увійшли до Патерика статті зі Софійського Временника про перших українських князів, про перші часи укр. Церкви і Посланіє митрополита Фотія в Печерський монастир.

Як приналежні до часу тієї нашої першої доби каноністичного письменства належить тут навести ще короткі трактати: „поучення“ або „постановлення“ деяких єрархів тієї доби, видані ними в сумнівних питаннях — літургійних чи взагалі правних. Деякі з тих пам'яток канонічного права є точніше означені щодо часу свого повстання і є звісно, від котрого єрарха походять, а що до деяких, є невідомо, з котрого часу і від котрого єрарха походять, але вносячи з рукопису, в якому їх найдено та інших даних, можна їх напевно відносити до нашої першої доби. І так в згаданому вже VI томі видавництва „Русская историческая библиотека“ (видання II, Дополнення, ст. 347, № 2 находимо подане під 1166. р. марта 13: „Поученіє новгородскаго архієпископа Ильи (Йоанна)“. Тому пам'ятникові посвятив А. С. Павлов окрему монографію: „Неизданный памятникъ церковнаго права XII вѣка“ (в Жур. Мин. Нар. Просвѣщ. 1890. октябрь). В тімсамім VI. томі (ст. 75) наведений є під № 4 збірки памятник під заг.: „Постановленіє Ильи арх. новгородск. и неизвѣстнаго бѣлгородскаго епископа по двумъ

¹⁾ Друга Касіянівська редакція є основою печатаного видання польською мовою з р. 1635 і церковно-словянських видань, що появлялися, почавши від 1661. року.

случаямъ при совершені Літургій“. Цей памятник, поставлений щодо часу повстання між 1164 а 1168. рр., видано по рукопису із „Синодальної пергамін. Кормчої“ Л. 507.

В тім же VI томі (ст. 119) наведений є під № 10 збірки памятник під заг.: „Поученіє духовника исповѣдающимся сыномъ и дочеремъ духовнымъ“, виданий із „Румянцівської пергаминової Кормчої“ з XIII. стол., рукопис № 230, лист 102. і із „Кормчої Московської Духовної Академії“ з XV стол., рукопис № 54.

Після висказу в порядчика збірки проф. Бенешевича цей памятник „принадлежить глибокої древности“.

В тім же VI томі (ст. 127) наведений є під № 11 збірки памятник під заг.: „Заповѣдь епископамъ о храненіи церковныхъ правилъ“.

Цей трактат видано з двох рукописів, а саме із т. „софійської“ і „чудівської“ пергаминових Кормчих — а з того, що знаходиться він при згаданих „Постановленіях Ілії“ — вносять, що походить з тих самих часів.

В тім же VI томі (ст. 835) наведений під № 122 збірки памятник під заг. „Наставленіє духовнику о принятіи кающихся“ і там же (ст. 847) наведений під № 123 збірки памятник під заг.: „Епископское поученіє князямъ и всѣмъ православнымъ християнамъ о противуестественныхъ плотскихъ грѣхахъ, ротничествѣ и подражаніи иновѣрческимъ обычаямъ“ — належить після висказу в порядчика віднести до дуже давних часів („должны принадлежать глибокої древности“).

Вони видані з новгородських списків з XV століття з рукописи № 1285 Спб. Духовної Академії. Про них згадує Срезневскій: Малоизвѣстн. памятн. №. LIX (Правосл. Собес. 1860, ч. I).

Монахови Теодосієви, грекови, що жив в Київі в половині XII ст., належить переклад з грецької мови на церковно-словянську посланія папи Льва I до царгородського патріярха Флавіяна про ересь Евтихія. Тому монахови Теодосієви приписують ¹⁾ також трактат „Слово о вѣрѣ хрестыянской и латинской“, (рукописна традиція хибно вважає автором св. Теодосія Печерського).

Щодо полемічних писань проти латинян згадати належить, що в найдавніший український літопис увійшло

¹⁾ М. Возняк. Іст. укр. літ. I. 69.

в перекладі письменське грецьке оповідання про „Петра Гугнивого“, а дісталось туди із найда ніш „Палей. 1.)

Зі всего сказаного можна бачити, що в цій найдавнішій добі українського письменства — з часу перед татарським нападом — можемо виказати памятки каноністичного письменства в далеко більшій скількості, як котрий инший словянський народ.

Та є доказане, що в тім часі, хоч Греки засівали зерно схизми, українська церковна ерархія була ще — католицькою.

Друга доба українського каноністичного письменства

Нова доба каноністичного письменства — після нашого поділу друга — починається синодом, що відбувся в Володимирі над Клязмою 1274. р., а його скликав митрополит Кирило III якого деякі історики називають Кирилом II. Спірне це питання, ще від XVII століття непорішене 2).

Нашою річю є дати короткий конспект каноністичного письменства тієї доби. Начинається вона впровадженням на наших землях Кормчої Книги, привезеної від полудневих Словян і переможним впливом византійської каноністики на землях України.

Ось коротка характеристика доби, що почалася Володимирським синодом.

1) Під назвою „Палей“ звісний є літературі історичний твір, що має заголовки: „Книга бытія небеси и земли“ або „Очи палейныя“.

Держачися історичної нитки в переповіданні біблійних подій, доводить до царя Давида, — та міняє часто біблію на апокрифи, перекручує біблійні імена або змінює порядок біблійного викладу.

Визначне місце серед компіляцій, що повстали на Україні в XIV ст. займає т. зв. „Толкова Палей“ або „Бытіє толковое на Іудея“. Є це інтерпретація старого завіта, якої пояснення звернені проти Жидів при кожній нагоді. Починається сотворенням світа. Первісно доходила до початку панування Соломона. Оповідання її скомпільоване з біблії апокрифів, а ексегеза на основі богословських творів ріжних авторів. (Ibidem I. 92, 264).

2) *Розенкампфз.* Обзоръніе Кормчей Книги. Москва 1829. Примѣчанія ст. 191.

При тім однак згадати належить, що Володимирський Синод не був першим церковним синодом на Русі.

Автор цінної монографії про історію Кормчої Книги барон Розенкампф¹⁾ поміж жерелами (указатель сочиненій и источниковъ, Прибавленія № IV) подає між жерелами „Церковные акты“, а між ними вичислює як найстарші з X і XI ст.

„Соборъ кievскій, бывшій при Митрополитѣ Леонтіи по случаю умножившихся своевольствъ и разбоевъ въ народѣ 6504 (996) года“.

„Соборъ кievскій о рукоположеніи всеросійскаго Митрополита Иларіона своими Епископами при великомъ князѣ Ярославѣ Владиміровичѣ 6559 (1051) года изъ Лѣтоп. по Никоновскому списку, часть 1, ст. 139“.

Бачимо з того, що першим синодом на Русі був київський з 996. року, а другим рівнож київський з 1051. року. Але їх рішення не мали такого значіння як рішення Володимирського Синоду.

Як Володимирський синод не був першим синодом на Русі, так і „Кормча Книга“, на ній введена, не була першою, бо знаємо зі згадок про студію Павлова про „Первоначальный Номоканон“, які були перші тексти церковних правил на руських землях. І перший спеціальний дослідник Кормчої Книги згадує про ті тексти²⁾, але *sensu stricto* Кормчою Книгою зоветься в літературі текст, введений на Володимирським синоді.

1) *Розенкампф* в. *Обозрѣніе Кормчей Книги въ историческомъ видѣ*. Москва, 1829. Прибавленія къ указателю, ст. 125.

Іг. Кульчинскій. *App. ad Specimen Eccl. Ruth.* (Reimpresum Typis Mon. Roszajoviensis 1759, ст. 57. наводить що правда „Synodus Kioviensis“, але з дальших слів „celebrata per Cyvillum III. Metropolitam Russiae et per Ep. Dalmatum Novogrodensem etc.“ бачимо, що тут бесіда не про київський а володимирський Собор, тільки Кульчинський назвав його київським не від місцевости, де відбувся, але від митрополії, для якої відбувся.

2) *Розенкампф* в. *Обозрѣніе Кормчей*, ст. 9.

„Еще упомянуть должно

1) объ отрывкахъ древняго перевода правилъ, существовавшаго при Вел. князьяхъ Ярославѣ Владиміровичѣ и Изяславѣ Ярославичѣ, на который ссылается Новгородскій монахъ Зиновій,

І тота Кормча Книга має вже обильну літературу.

Розенкампф (Обозрѣніе Кормчей. Москва, 1829) звертає у вступі увагу, що Кормча Книга як відносно свого складу так і відносно часу розличних перекладів словянських текстів з грецького оригіналу представляє розличні типи, а ще важніші з культурно-історичного боку є приміщені в ній в рукописах не переложені, а оригінальні статті в нашій мові.

„Кормча Книга“ — це найважніший пам'ятник українського каноністичного письменства, і то не тільки нашої „другої доби“ — каноністичного письменства України взагалі.

Під словами „Кормча Книга“ розуміється *sensu stricto* збірник церковних законів, представлений митрополитом Кирилом III на Володимирському соборі 1274. р. і з того часу заведений на всіх руських землях.

Але крім самого тексту церковних канонів — отже: „Правил св. Апостолів“, постанов семи перших вселенських соборів, відбутих на сході, постанов тих десяти помістних східних соборів і тих канонів св. Отців, що їх постановою кан. 2. Трулянського собору (592. року) признано обов'язуючим загальним правом східної Церкви — заключає Кормча Книга багато ще иншого матеріалу, що в розличних її рукописах був неоднаковий. Тому розрізняється поодинокі т. з. „фамілії“ т. є. типи рукописних Кормчих Книг аж до часу печатного видання, що наступило після т. з. „сербського типу“. Значіння Кормчої Книги в історії української культури — величезне, як і взагалі роля духовенства, відограна в цій історії.

Ще перед твором барона Розенкампфа — бо в році 1825 — появился твір вченого київського митрополита Євгенія¹⁾

2) о переводѣ Апостольскихъ и Соборныхъ правилъ, который по свидѣтельству патр. Іоакима составленъ былъ монахомъ Максимомъ Грекомъ,

3) о переводѣ Апост. правилъ, Вселенскихъ и помѣстныхъ Соборовъ составленномъ въ 1783. г. переводчикомъ Коллегіи Иностранныхъ дѣлъ Уліанинскимъ по греческому тексту, помѣщеному въ книгѣ *Veve-regii-Synodicon seu Pandectae Canonum*. Переводъ сей находится въ Архивѣ св. Правит. Синода въ С. Петерб.“

1) *Митр. Евгений*. Описаніе Кіевософійскаго Собора и кіевскої іерархіи съ присовокупленіемъ разныхъ грамотъ и выписокъ. Кіевъ, 1825

(назвиськом: Болховитинова), посвячений розглядови кїво-софїйської соборної церкви і пам'ятників церковного письменства — між тим в великій мірі — Кормчої Книги.

Але ще перед 1825. р., отже перед появою згаданого твору митр. Євгенія появилася 1808. р. перша російська коротка студія над Кормчою Книгою („Краткіє выписки изъ Кормчей Книги и замѣчанія на оныя“ — в часописи „Русскія Вѣдомости, 1808) і праця Копітара: „Die Darstellung der russischen Kormtschaia Kniga“, видана 1823. року.

Але праці митр. Євгенія мали для дослідів над Кормчою Книгою перворядне значіння, цей митрополит і відкрив в бібліотеці російського канцлера гр. Румянцева рукопис, а саме предтечу „Кормчої Книги“ — словянський переклад твору Івана Схолястика.¹⁾

Бо перед введеною Кирилом III Кормчою Книгою були на українських землях поширені збірники канонів, з межі котрих доховалися в цілости до наших часів 1) переклад твору Івана Схолястика в рукописи Моск. Публ. Румянцевського Музея № 230, 2) переклад „Номоканону в XIV титулах“ в рукописи Моск. синодальної бібліотеки № 227.

Перший з них, описаний Розенкампом і Востоковим²⁾, відносять по письму до XIII ст., а по язичу і змісті до епохи навернення Болгар. Рукопис цей списаний на Україні — його прототип в Болгарії, він заключає ще доповнюючі статті, як а) „Закон судний людем“ т. є болгарську компіляцію з Еклоги імператора Льва Ізавріянина і Константина Копронима — та б) фрагменти твору болгарського пресвитера Косми проти появившихся там еретиків „богомилів“.

Переклад „Номоканону в XIV. титулах“ (описаний А. С Павловим в його творі „Первоначальный славянорусскій Номоканонъ“) заключає до-Фотієву редакцію Номоканона і належачої до него канонічної синтагми — нема в ньому Фотієвої передмови і правил соборів, відбуutih в справі Фотія.

¹⁾ *Розенкамповъ*. Обзорѣніе Кормчей. Москва, 1829, ст. 6.

²⁾ *Востоковъ*. Описаніе слав. русскихъ рукописей Румянцевскаго музеума. Спб., 1842.

Повний текст церковних законів, що творять собою так званий „Канонічний кодекс східної Церкви“¹⁾ заключає щойно Кормча Книга. Митрополит Євгеній вже зазначає, а барон Розенкампф подрібно розпроваджує засадничий поділ типів численних рукописів Кормчої Книги на дві „фамілії“, а саме „Кириловську“²⁾ та „Рязанську“.

Притім розличає він ще і третю „Фамілію“ - „Кипріянову“ — так названу від імени моск. патріярха Кипріяна (1389—1406), до якої однак причислюється тільки один рукопис.

Новіші російські каноністи³⁾ ділять ці рукописи Кормчих Книг на тип „сербський“ і тип „руський“, а радше тими назвами зовуть два перші типи — чи там „Фамілії“ звані Розенкампфом рязанською і кирилівською.

„Сербський“ тип характеризується тим, що в тих рукописах знаходиться сам тільки словянський, довершений в Сербії, переклад византійських жерел церковного права — а в т. з. „руським“ типі рукописів знаходиться більше або менше статей, повставших на русько-українських землях.

Павловъ⁴⁾ підносить, що вже в XIII ст. до рукописів церковних правил, які тоді були на землях київської держави („Первоначальний рускій Номоканонъ“) додавано різні жерела русько-українського права як „Руська Правда“, канонічні відповіді єпископа Нифонта, анонімну статтю „Уставъ о брацѣхъ“ та канонічні відповіді митрополита Івана II.

Відтак ті — написані митрополитом Іваном II (1080—1088) в грецькій мові канонічні відповіді на питання, по-

¹⁾ Такої назви вживають — зрештою вповні слушно — російські каноністи, прим. А. С. Павловъ. Курсъ, ст. 179.

(Источники 1) обще — церковного права, 2) обще-русской церкви съ другими православн. Церкв.).

М. Красноженъ. Історія образования канонического кодекса греческой церкви. — Юрьевъ, 1909.

²⁾ Баронъ Розенкампфъ. Обзоръніе Кормчей. Москва, 1829. ст. 10.

³⁾ Прим. А. С. Павловъ. Курсъ, ст. 112 seq. подібно Н. Суворовъ. Курсъ церковного права. Ярославль 1889. Томъ I. часть вторая: Историческій очеркъ развития источниковъ церковного права.

⁴⁾ А. С. Павловъ, Курсъ, ст. 113.

ставлені київським монахом Яковом¹⁾ перейшли — в лихій словянській перекладі — в многі списки Кормчої Книги²⁾ таксамо як і Устав князя Володимира, Руська Правда, ітд.

Розгляд повстання Кормчої Книги вяжеться тісно з визначною історичною ролею митрополита Кирила III і постановами Володимирського синоду.³⁾

В ціннім творі Др. Юліяна Пелеша „Geschichte der Union“ etc. (Wien 1878) описано подрібно історію особи митрополита Кирила III (I Том на ст. 317—327), тому обширніше не будемо гут її повторювати.

Обмежимося тільки до найкоротших конечних згадок. Про синод у Володимирі трактує Пелеш також обширно (тамже I Том, ст. 433—440), наводячи в цілости (ст. 433—439) в латинсьім перекладі за Ігнатієм Кульчинським⁴⁾ постанови Синоду як також (на ст. 439—440) бесіду митрополита Кирила до зібраних отців Синоду⁵⁾. Цю бесіду називають „Правилом митрополита Кирила“.

На літературних памятках, особливо проповідях з часів татарського лихоліття відбивається покутницький настрій. Горе, яке впало на українську землю, духовенство пояснювало як кару за двоєвірря. Виступи проти останків поганства на Україні бачимо у вставках у проповіді Григорія Богослова і Йоана Золотоуста, а також в оригінальних проповідях як „Слово одного христолюбця і ревнителя по правій вірі“, — з тої проповіді довідуємося про ряд поганських богів і службу, їм приношену. „Короваї їм ламають і кури їм ріжуть, огневи моляться“ ітд.

¹⁾ *Vering. Lhrb. III Aufl. S. 53.*

²⁾ *А С Павловъ* — Отрывки греческ. текста каноническихъ отвѣтовъ русскаго митрополита Іоанна II (в прил. XXII. т. 3. Имп. Акад. Наукъ ст 21).

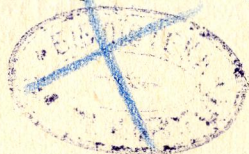
Про них реферат *Калужняцького* в *Archiv für kath. Kirchenrecht XXXV. 474 sq* (тамже ст. 476 його звіт про твори Калайдовича і митр. Макарія).

Vering. Lhrb. III Aufl. st. 59. „In vielfach entstellter slavisch-russischen Uebersetzung giengen die kanonischen Antworten des russischen Metropolitens Iohannes II. in die meisten kanonischen Bücher der Russen über“

³⁾ *Розетка мнѣдъ.* Обзорѣніе Кормчей. Москва, 1829, примѣч. ст. 191.

⁴⁾ *I. Kulczynski* Appendix ad Specimen Ecclesiae Ruthenicae. Romae 1734 II Ed. Monast. Poczajov. 1759. pag. 57 seq. — де затитуловано „Synodus Kioviensis“.

⁵⁾ *I. Kulczynski.* Ibidem p. 70 seq.

Проповідник нарікає на тодішнє духовенство, що не тільки не протиділо такому двоєвіррю, але часто готове було „робити тесаме“.¹⁾

Такий самий характер має теж і Правило київського митрополита Кирила III, що увійшло в склад Кормчої Книги.

В часі обїздки своєї епархії запримітив він різні недостачі в християнськїм життїу своїх вірних і вислідом цього було „Правило“, до якого долучене також „Поучення єпископа священникам“.

На початку проповіді автор говорить про нещастя, які впали на нашу землю як кара за гріхи вірних, що не вповняли правил св. Отців. Тому митрополит радить вистерігатися бісових забав, уладжуваних в святочні дні, в часі яких билися навкулачки й нераз убивав один одного. Митрополит домагався, щоб не ховати всіх тих, котрі не вповнилиб його Правила, а священників позбавляти духовного становища за похорон убитих в часі таких ігрищ. Від священників домагається, щоб вони відзначалися високими прикметами морального життя, береглися пиянства, обжирства, сварок, позвів, читання фальшивих книг, а вповнювали свої обовязки.

Кирило III — сам родом з русько-української землі, пізнавав її тим основніше, що обїздив епархії підчиненї його митрополичїй властї і найшов „несогласїя многа і грубости“, походячі з нерозуміння церковних правил, „омраченыхъ облакомъ мудрости еллинскаго языка“²⁾.

Тї слова Кирила III відносилися до тих жерел канонічного права, які на руських землях до того часу не були звїсні в словянськїм перекладі та хиба тільки в грецьких текстах, рідко кому з руського клиру докладно зрозумілих.

Колиж Кирило III довідався, що в Сербїї недавно появилвся новий словянськїй переклад грецького Номоканона з толкуваннями—особливо трьох авторизованих каноністів Аристіна, Зонари і Вальсамона, довершений архієпископом сербської Церкви — Савою³⁾, та що та нова словянська

¹⁾ Возняк. Іст. укр. літ. I. 259.

²⁾ А. С. Павловъ Курсъ, ст. 112.

³⁾ Сербський архієпископ Сава (Σάββας 1221—1237) переклав Номоканон з додатками Фотїя і коментарями Аристіна, та додав до цього єпрекладу свій кінцевий каноністичний трактат.

Кормча Книга принята також і в Болгарії — звернувся до одного, на пів незалежного „деспота“ т. є князя Якова Святослава з прошенням прислати цей переклад на Русь.

Згаданий болгарський „деспот“ походив із Рюриковичів, імовірно з галицьких Ростиславичів.

Він охотно сповнив прошення митрополита Кирила і після йому рукопис Кормчої Книги, а саме копію, зняту з примірника, перехованого в болгарській патріархії.

В письмі до Кирила III з 1262. року, яке вставлене є в руську Кормчу Книгу, назвав він послану ним книгу „Зонарою“.

В дійсності була ця нова Кормча Книга перекладом канонічного синопсиса з толкуваннями Аристина, але заключала також і деякі толкування Зонари, хоч Зонара гльосував не синопсис, але повний текст правил.

В порівнянні з „Первоначальним слов. руським номоканоном“ заключала ця нова Кормча Книга значне число жерел, що до тої пори були на руських землях незвісні. Так незвісними були два константинопільські собори з 861 і 879. рр., що відбулися за патріярха Фотія, дальше постанови патріяршого синоду (*Ἐπίτροι σινουδικαί*) винесені через т. з. *Σύνοδος ἑνδεκοβόσα*, головно в квестіях супружного права¹⁾, новелі імператора Алексія Комнина та канонічні відповіді (*ἀποκρίσεις*) і трактати (*ἐπισημύματα*) грецьких єрархів XI—XIII століття.

Не зайвим буде додати тут, що крім канонів, котрі входять в склад згаданого вище т. з. „Канонічного кодексу“ східної Церкви²⁾, уважається формальними жерелами канонічного права тої Церкви (про які тут дальше буде бесіда, як про „незвісні“ до якогось часу, а відтак шойно сукцесивно приношені на русько-українські землі жерела) також:

¹⁾ „Постановлення константиноп. патріяршого синода большею частию по дѣламъ брачнымъ“... А. С. Павлов. Курсь, ст. 114.

²⁾ А. С. Павлов. Курсь, ст. 109, 110.

О. Александр Бачинский. Право церковне. Львів, 1910. ст. 25.

М. Краснозем. Исторія образования канонического кодекса греческой церкви. Юрьевъ, 1909.

І д е т. Синопсисъ церковныхъ правилъ и исторія его образования (Визант. Временникъ, 1910).

І д е т. Толкователи канонического кодекса Восточной Церкви: Аржистинъ, Зонара Вальсамонъ. Москва, 1892, II. над. Юрьевъ, 1911.

І. 1) *Ψῆφοι συνοδικαί, κρίσεις, σημειώματα*—це рішення, видавані патріархальними синодами (*Σύνοδος ἑνδεκαῖσα*) з часу, коли на Сході устали вселенські та провінціальні собори.

Патріарх, під котрого проводом видавано рішення, оголошував його під своїм іменем.

2) *Ἐκκλησιαστικά καὶ παρασημειώσεις* — „Синодальні листи“ за-ключають розпорядки синодів про внутрішній лад церковної дисципліни. Єпископи поодиноких митрополій могли дати на них свою згоду або й ні, якщо дали свою згоду, одержували сі розпорядки канонічну силу і повагу синодальних рішень.

3) *Ἐπιστολαὶ περὶ καυοτικῶν ἐποθέσεων* — „Канонічні листи патріархів“ займаються розв'язкою питань, предложених єпископами або іншими особами. Сі відповіді не мають обов'язуючої сили, як синодальні рішення, але тільки характер опінії в сумнівних квестіях. Вважаються однак важним доповненням канонічного права¹⁾.

II Крім письм східних Отців зачисляються до жерел канонічного права, а саме до „приватних жерел“:

1) письменні запити „*ἐπιστολαὶ*“

2) відповіді „*ἀποκρίσεις, ἀπαντήσεις*“

3) канонічні рішення „*ψῆφοι, κρίσεις*“

4) розвідки чи трактати поодиноких владик та каноністів „*βιογράματα, μελέται*“.

Вони не повстали — як замічає Димитрій Хоматин — з рішень синодальних „*οὐκ ἀπὸ δίκης δοχμωθεΐσης*“, але з запитів, ставлених поодиноким каноністам.

Того рода письма — як також імператорські закони (особливо пізніших візантійських імператорів, які не були видавані pro foro Ecclesiae) — стали однак через фактичне приміювання та вживання жерелом східного канонічного права. Сталося це зовсім подібно як з прийнятими в *Corpus iuris* на Заході письмами, де знаходяться також деякі королівські чи цісарські або від приватних авторів-каноністів походятьчі письма, які фактично набрали сили і поваги канонічного права.²⁾

¹⁾ *Zhishman*, *Eherecht der orient. Kirche*, Wien, 1864. ст. 35.

²⁾ *Zhishman*. р. 43.

Тут вертаємо до дальшого оповідання про Правила митрополита Кирила III, зглядно про постанови Володимирського синоду.

Надіслану книгу представив Кирило III синодови, скликаному до міста Володимира над Клязмою. Тут цю книгу прочитувано, особливо студіовано заключені в ній уступи, потрібні для осягнення поправи непорядків, що їх ствердив митрополит при нагоді своїх канонічних візитацій та об'їздів. Ті місця відмічені у власних постановах синоду.

Ця представлена на Володимирським синоді Кормча Книга стала родоначальницею як не всіх — то найбільшої частини рукописів українсько-руських номоканонів від послідної чвертки XIII по кінець XVII ст.

Одні з тих рукописів представляють собою копію тієї Кормчої без всяких доповнень якиминьбудь текстами, повставшими на русько-українських землях.

Найстарший звісний дотепер рукопис, що доховався до наших часів, є списаний 1284. р. в місті Рязані, на приказ єпископа Йосифа, котрий упросив від тодішнього митрополита Максима дати йому оригінал, предложеный на синоді для зняття з него копії.

Тому копії такого типу творять „рязанську фамілію“ — звану також — як то вже вище зазначено — „сербською“.

Другі з тих рукописів повстали з компіляції Кормчої Книги, представлені на Володимирським синоді з „докирилівським“ номоканоном.

В них удержаний є первісний переклад повного тексту церковних правил, підчас коли кирилівська Кормча Книга заключає — як сказано — тільки гльосований синопсис.

Зазначити тільки треба, що в рукописах того другого типу, про який тепер бесіда, цей „повний“ текст правил являється донеде під кінець скорочений.

Але в рукописах того типу знаходяться всі толкування і нові жерела взяті з нової Кормчої.

В тих рукописах знаходяться — як сказано — також староруські памятники церковного і державного права — як канонічні відповіді Івана II, Правда руська, Устав князя Володимира — то-що.

Очевидно ці пам'ятники були дописувані до первісного слов.-руського номоканона, а з його переписуванням і вони увійшли в списки таких компіляцій Кормчої Книги.

Найстарший звісний дотепер рукопис такого типу — списаний около 1280. року в Новгороді на приказ архієпископа Климента. З причини, що цей рукопис переховуваний був в Новгородській Софійській соборній церкві, названо тип Кормчих Книг, списаних після цього типу — „софійською“ фамілією.

А по причині, що знаходиться в того рода рукописах пам'ятники староруського права, названо її відтак „руською“. Рукописи тієї „софійської“ чи „руської фамілії“ представлялися до практичного вжитку о много вигіднішими. Вони-ж заключали, якщо не зовсім повний — то повніший текст церковних правил, та — що ще важніше — ще і місцеві правні жерела.

Тому і число рукописів цього типу значно більше. В пізніших пам'ятках партикулярного руського канонічного права з XV та XVI ст., прим. в постановах „Стоглавого синоду“ церковні канони вселенських соборів чи св. Отців цитуються найчастіше в тексті Кормчих книг софійського а не рязанського типу.

Для тяглости нашого короткого начерку генези Кормчої Книги наведемо тут і дальші дотичні події, що зайшли вже в часі, обнятім нашою „третьою добою“, отже протягом часу, обнятого послідними десятиліттями XV ст. аж під кінець XVII ст.

Від другої половини XV ст. появляються рукописи, що значно рижняться від „Кормчих“ і „сербської“ і „руської“ фамілії. Правила наводяться вже не в хронологічному порядку як в синтагмі Фотія, але в систематичнім укладі під XIV титулів Фотієвого номоканону, а в такій перерібіці появляються Кормчі книги обох типів.

Зміст Кормчих книг „руської фамілії“ збільшується постійно новими руськими жерелами права.

Від XV ст. стаєть на руських землях звісні словянські списки Альфавитної Синтагми¹⁾ Властаря, котра в корот-

¹⁾ Як звісно 1335. р. написаної Матеем Властарем з роду болгариним.

кий час по її появі — під кінець XIV ст. була перекладена на сербську мову.

Алфавитна синтаґма не була на Русі в такому загальному уживанню як у Греків і полудневих Словян, доказом того може бути, що з XV і XVI ст. не дійшов до наших часів ані один повний її рукопис, стрічаються тільки фрагменти в деяких рукописах Кормчої Книги.

В тій синтаґмі одержала Церква на русько-українських землях деякі нові, незвісні ще, східні жерела канонічного права, якими доповнювано попередні редакції наших Кормчих Книг.

Очевидно, що від часу, коли стали в місце рукописів входити печатані книги, відчувано потребу печатного видання Кормчої Книги. Таке видання предпринято в Москві в тім самім році, коли видано російський правничий кодекс: „Уложеніє царя Алексѣя Михайловича“, ¹⁾ подібно як по виданню „Судебника“ Івана Василевича скликано собор (званий „Стоглавим“) з метою видачі „книги церковного уложенія“.

Оригіналом для печатного видання Кормчої Книги прийнято не т. зв. „руський“, але „сербський“ тип. Причиною того було, що рукописи того типу заключали текст більш поправний і ясний, та були однообразні, заключали тільки спільні жерела церковного права, признані всіма східними автокефальними Церквами, а вибір оригіналу зпоміж рукописів „руського“ типу представляв трудність вже ізза самих значних різниць між вельми численними примірниками того типу.

Печатання зачалось 7. падолиста 1649 на приказ Алексія Михайловича і благословенням московського патріарха Йосифа, а скінчилось 1. вересня 1650, але примірників цього видання не пущено в оборот і не допущено до уживання, а наслідник патріарха Йосифа — Нікон піддав текст цього видання окремії ревізії на соборі. Тут повзято ухвалу, що для уникнення спорів признається це видання „неисправним“.

О. А. Бачинський, Пр. церк. Львів, 1900. ст. 29.

Алфавитна синтаґма видана у видавництві *Ῥάλλη—Πόλις: Σύναγμα τῶν εἰσῶν καὶ ἑσῶν κανόνων*. Том VI. Атени, 1860.

Свящ. О. И. Ильминский, Синтаґма Властаря. Москва, 1892.

¹⁾ В. Строев, Историч.-юрид. изслѣдованіе Уложенія Алексѣя Михайловича 1649. г., С. Петерб. 1883.

для поправи зібрано множество рукописів, з яких один оказався особливо вірним, а крім того бралася під увагу грецька Кормча Книга (*Πηδαλιον*), що належала до єрусалимського патріярха Паісія, присутного тоді в Москві.

Та постанова собору міститься в „Послѣслові“, поміщенім в слідуючій виданню печатної Кормчої Книги (стаття наведена по 71 главі Кормч. Книги).

А. С. Павлов твердить, що в дійсности ця „поправка“ обмежалася тільки доданням деяких трактатів на початку і при кінці книги та вельми незначними змінами, що не торкалися тексту жерел, напечатаних в першій т. зв. „Йосифовім“ виданню.¹⁾

Барон Розенкампф наводить, що між рукописами румянцівської бібліотеки знаходиться одна Кормча Книга з часів Унії, списана „по благословенію“ православного єпископа Гедеона Балабана, кирилівського типу, та вирізняється особливою передмовою. Цю передмову патріярх Йосиф помістив в Кормчій Книзі при першій печатанню її, а патріярх Нікон велів картки з тою передмовою знищити і заступити трактатом п. заг. „Сказаніє о патріяршем постановлені“.

Ця передмова представляє якраз значний інтерес для Українців, а особливо Галичан, в ній згадується про довершену священником люблинським Василієм працю порівняння рукописаних наших церковних правил з новим, тоді появившимся (1551 р.) виданням грецьких текстів в латинській верекладі, що появилася в Парижі старанням Генціяна Гервета. А рукопис в нашій мові, ужитий цим нашим українським каноністом Василієм, походив з василіянського монастиря в Уневі в Галичині („отъ честныя обители Уневскія“).²⁾

По такій „поправі“ напечатане друге видання, зване „Ніконове“ — розіслано 15. липня 1653 в числі 1200 примірників для загального ужитку.

Але і деяке число Йосифового видання Кормчої Книги встигли скрити перед знищенням деякі особи, невдоволені Ніконовою „поправою“.

¹⁾ Павлов. Курсь, ст. 123

²⁾ Барон Розенкампф. Обзорніе Кормчей Книги. Москва, 1829. ст. 80.

Ті, що переховали згадані примірники Йосифового видання, спричинили відтак до нині існуючий т. зв. „раскол“ — старообрядчество. І так повставші „раскольники“ постаралися відтак о напечатання в Варшаві 1786. року з одного примірника Йосифового видання нового видання Кормчої Книги, уживаного старообрядцями.

В слідуючій році 1787 і „Святейшій Синод управляючій“ державною російською Церквою видав від себе Ніконове видання Кормчої Книги в Москві, — дальші видання вийшли теж в Москві в рр. 1804 і 1816. ¹⁾

А в році 1888 дозволив „Святейшій Синод“ на поновне видання Йосифового видання котре напечатано в тім році в московській „единоверческой“ типографії.

Ніконове печатне видання Кормчої Книги заключає слідуючі статті, ²⁾ котрі розділити можна на дві часті ³⁾ гл. 1—42 („часть канонічна“) і 43—71. (византійські закони і трактати каноністів).

I. Чотири історичні трактати:

а) про установлення автокефальних церков: руської, болгарської і сербської,

б) про хрещення Руси,

в) про поставлення царем Михайла Феодоровича Романова,

г) про 7 вселенських і 9 помістних соборів.

II. Номоканон Фотія з пропущенням витягів з Юстиніанських законів, та зате зі вступом, що заключає:

1) передмову незвісного автора Номоканону в XIV титулах,

2) передмову Фотія,

3) титули „грани“ Номоканона з вказанням жерел та відтак:

гл. 1—37 — Синопсис з толкуванням Аристина, а подекуди Зонари і незвісного толкувателя,

гл. 38—41 — доповнення до Синопсис,

гл. 42 — заключає 87 глав Івана Схолястика,

¹⁾ Veriag. Lhrb. III. Aufl. ст. 60.

²⁾ А. С. Павлов. Курсь, ст. 125.

³⁾ Veriag. I. с.

гл. 43 — заключає 3 новелі імператора Алексія Комнина о обрученню та вінчанню подруж (постанови анальогічні до „Tametsi“ Тридентського Собору на Заході),

гл. 44 — цивільні закони в 13 титулах, відділені від титулів Фотієвого Номоканону — в скороченню,

гл. 45 — витяги з головних законів Мойсея,

гл. 46 — „Закон судний людем“ — (болгарська компіляція особливо з Екльоги, ¹⁾)

гл. 47 — полемічний трактат проти латинян монаха Никити Стефита з другої половини XI століття, отже з часу дефінітивного розділу між Сходом а Заходом, ²⁾

гл. 48 — полемічний трактат незвісного автора „о Фрязѣхъ и прочихъ латинѣхъ“,

гл. 49 — „Градский закон“ — це повний переклад грецького закона *Πρωτεύου* імператора Василя Македонянина, співчасного з Фотієм,

гл. 50 — Закони імператора Льва і Константина: Екльога з деякими скороченнями, ³⁾

гл. 51 — про подруже — складається з двох частей. В першій говоритьсь взагалі про умовини і порядок заключення—ця часть взята, як вже згадувано, Петром Могилою з *Catechismus Romanus (Rituale Rom. Pauli V. iussu editum Romae, 1615.)*, в другій части дається поучення для означення степенів споріднення і посвоячення, які творять перешкоду в заключенню подружа — ця часть взята з грецького византійського права,

¹⁾ Гляди *А. С. Павловъ*. Первоначальный слав.-русский Номоканонъ. Казань, 1869, ст. 96—97 — подані іст.-літ. жерела — (про цей твір Павлова подає авіт *Калужмльцький* в *Archiv. f. Kath. Kirchenr.* XXXV, 200 sq.)

²⁾ Грецький текст напечатаний в збірнику кардинала *I. Bapt. Pitta*. *Iuris eccles. Graecorum historia et monumenta*. Romae, 1864.

³⁾ *М. Горчаковъ*. О тайнѣ супружества. Происхождение, историческо-юридическое значеніе и канон. достоинство 50 гл. печатной Кормчей Книги. П. 1880.

А. С. Павловъ. 50-я глава Кормчей, какъ историческій и практичекій источникъ русскаго брачнаго права. Москва, 1887.

И. Бердниковъ. О 50 гл. Кормчей. Казань, 1891.

Іде м. Нѣсколько словъ по поводу рецензії на изслѣдованіе проф. Павлова о 50 гл. К. К. Казань, 1891.

Др. Вас. Масцюзъ. Церк. пр. супруже. Перемышль, 1910, ст. 69—75 і 567—577.

гл. 52 — про безправні подружжя: різні трактати византійських письменників про подружжя заборонені через споріднення або посвоячення,

гл. 53 — *Τόμος ἐνόθεως* — закон церковний виданий 920. року патріархом Николаєм Містиком про неважність четвертого подружжя, який поклав кінець розеднанню византійського клира, якого часть станула по стороні імператора Льва Філософа, що заключив четверте подружжя ізза браку дітий з попередніх супружеств, а часть по стороні патріярха, що оголосив це подружжя імператора неважним по закону, самим імператором передше виданім. Цей закон — як акт поєднання мав бути щорічно торжественно відчитуваний.

гл. 54 — канонічні відповіді патр. Николая Грамматика на різні питання дотичні здебільша церковних богослужень і монашої дисципліни,

гл. 55 — канонічні відповіді Никити, митрополита іраклійського на запити Константина, єпископа памфілійського з кінця XI ст.

гл. 56 — Правило Методія, царгородського патріярха з IX ст. про спосіб прийаття відпавших від православної віри в ересь або в нехристиянську релігію назад до церкви („reconciliatio haereticorum et apostatarum“),

гл. 57 — зовсім не відноситься до церковного права,

гл. 58 — витяг з правил Никифора Ісповідника, царгородського патріярха з першої половини IX ст.

гл. 59 — фрагменти з канонічних відповідей приписуваних Іванови, кипрському єпископови з XIII ст.

гл. 60 — Архієрейське поучення новопоставленому священникови — одинока оригінальна, а не перекладена, на Русі повставша стаття Кормчої Книги,

гл. 61 — канонічні відповіді Тимотея, александрійського патріярха з V ст., що творять доповнення до його відповідей, поміщених в першій (т. зв. „канонічній“) часті Кормчої Книги в 32. главі,

гл. 62—65 — Правила св. Василя Вел. о монахах,

гл. 66—69 — зовсім не відносяться до цер. права,

гл. 70. — Трактат Тимотея, царгородського священника о способі прийаття в церкву еретиків різних назв,

гл. 71 — виписки з т. зв. „Пандект“ грецького монаха Нікона Черногорця з XI ст. про силу і важність цер. правил.

На прикінці Кормчої Книги додано:

1) пояснення о її назві і виданню,

2) фікційну грамоту імператора Константина Вел. про даровизну римської території папі Сильвестрови та про незалежність духовної єрархії від світської влади,¹⁾

3) Оповідь про відділення римської Церкви від східної.

По думці тієї оповісти всі привілеї, надані римському папі грамотою імператора Константина Вел., перейшли на східну, православну церковну єрархію.

Патріярх Никон, що велів помістити в Кормчій Книзі і згадану „Грамоту“ Константина Вел. і слідуєчий по ній трактат, покликувався в дтак на неї в своїх стремліннях до відповідного його поглядам ситуовання московського патріярха в московській Церкві і державі. Та це його стремління спричинило якраз його упадок вже 1658. р., а посередно і упадок московського патріярхату за царя Петра Великого.²⁾

Зі всего досі сказаного виходило би, що византійський схизматицький вплив закорінився на Україні щойно в нашій другій добі, бо аж до 1270. р. не були звісні на Україні ані Номоканон в редакції Фотія, ані долучена до нього хрснольогічна синтагма вселенських і помістних соборів, ані великі византійські інтерпретації тамошніх звісних каноністів XII століття. Щойно на синоді 1274. р. рецитовано їх, а разом з ними і звісну „передмову Фотія.

Проф. К а л у ж н я ц ь к и й (в Archiv f. kath. Kirchenrecht XXXV, 200) подає за працею Павлова про „Первоначальний сл. рус. Номоканон“ також відомости про російські праці Розенкампа і Макарія і висказується, що першим в Київській державі звісним перекладом Номоканона Фотія був присланий болгарським деспотом Святославом 1260. р. Кирилови III і оголошений ним на Володимирському синоді.

Востокова „Описание слав. русскихъ рукописей Румянцевскаго Музеума“, С. Петербургъ, 1842—вказує на зга-

¹⁾ Вже в актах „Стоглавого собору“ приводиться тасама фікційна грамота, її грецький текст з обширними поясненнями наводяться в твор А. С. Павлова:

Fasciculus anecdotorum bysantinorum praecipue ad ius canonіcum spectantium. С. Петерб. 1898. ст. 51—115. (пор. Византійській Времени. 1896. т. III. Вып. I ст. 18—92.

²⁾ Petess. Gesch. d. Union. §§. 48, 47. Stebelaki. II. 214.

даний нами рукопис, який з огляду на мову і цілий спосіб укладу мусить бути віднесений до далеко давнішого часу, а який оказує нам тип уживаної на Україні первісної книги правил, вільної від фотіянської схизматицької тенденції. А Vering¹⁾ пригадує ученому світові Заходу, що вже Пелеш (Gesch. der Union) доказав католицизм первісної української Церкви, бо не тільки що загальне поширення християнства Володимиром Великим випало перед схизмою Керулярія, але й канонічні писання Фотія довгий час не були на Україні поширені.

О каноністичній діяльності київських митрополитів — Кирила III та його трьох наслідників находимо шість окремих монографій в журналі „Православный Собесѣдникъ“, а саме в річнику 1864, № 11: „О церк. кан. правилахъ древнихъ русскихъ митрополитовъ“, в річнику 1865. № 1. „Прав. Митрополита Кирилла II“, № 2. „Прав. митроп. Максима“ (1283—1308), № 3. „Прав. Св. Петра, митроп.“ (1308—1326). № 4. „Прав. митроп. Кипріяна“ (1376—1406), а в річнику 1866 № 2. „Прав. митроп Фотія“ (1410—1431).

В згадуваній вже збірці „Памятники древне-русского канон. права“²⁾ під ч. 6 находимо: „Опредѣленія владимирскаго собора изложены въ грамотѣ митр. Кирила II 1274 года“. Заголовок в тексті виглядає ось як: „Правило Кюрила митрополита роуського“³⁾ съ шьдъшихся епископъ Далмата иооугордъского, игнатия ростовьского, феогноста переяславьского, симеона полотьского на поставленіе епископа Серапиона володимирскаго“.

Тепер приходиться нам спинитися над особою і творами останнього з наведених в тексті цього заголовка владик — над особою епископа Серапіона.

Обставині, що великороси переписували, переробляли та компілювали твори української літератури домонгольської доби, завдячуємо їх збереження до нашого часу, бо книгозбірні на Україні стали жертвою воєнних подій. Богато літературних творів перенесли українські переселенці на північний схід

¹⁾ Vering. Lhrb. § 19. ст. 58.

²⁾ Точъ V.. Русской Истор. Библиотеки ст. 79.

³⁾ Правопис: „роуського“ звертає на себе увагу.

В многих случаях була причиною того обставина, що в давній добі Київпечерський монастир як в пізніших століттях київська Могилянська Академія доставляли кандидатів на визначні ерархічні становища великоруських і білоруських земель.

З часів татарського лихоліття маємо примір такого письменника в особі єпископа Серапіона.

По свідочтву Воскресенського літопису в 1274 р. прийшов з Києва митрополит Кирило та привіз з собою Серапіона, архимандрита Печерського монастиря. Цього архимандрита висвятив на єпископа Володимира, Суздаля і Нижнього Новгорода. Тойсам літопис записав під 1275. роком: „Вмер володимирський єпископ Серапіон, а був дуже учений в св. Письмі. Його поховали в церкві св. Богородиці у Володимирі.“¹⁾

Серапіонові приписують сім поучень, але з них певно належить йому тільки пять. Це певно тільки мала частина того, що він написав, як здогадуватися з його слів: „я багато разів говорив вам, браття і діти“ ітп.

На те, що сьогодні відомі тільки скупі останки письменничої діяльності Серапіона вказує також обставина, що автор монографії про Серапіона Петухов лиш одну з пяти його проповідей кладе на київський час, а чотири на час побуту Серапіона у Володимирі, хоч цей побут не тривав і два роки. Не мож припустити, щоб Серапіон замовк на около 30 літ, бо перша його проповідь, а саме київська, походить з часу около 1240. р., а на ній замітне сильне вражіння землетрусу, який навістив Київ в рр. 1230 і 1236.

Але і третя проповідь Серапіона вказує на київське її походження, бо творить своїм змістом неначе продовження першої.

Надто в них обох уживає до своїх слухачів слова „браття“, коли у прочих уживає слова „діти“, що є доказом їх походження з часу, коли був вже єпископом.

¹⁾ *Є. Петухов.* Серапіонъ Владимірскій, русскій проповѣдникъ ХІІІ. в. Слб. 1888.

Н. Аристов. Замятка о поученіяхъ єпископа Серапіона. (Труды третьяго археологическаго съѣзда 2.)

О. Миллер. О древне-русской литературѣ по отношенію къ татарскому игу. (Древняя и Новая Россія, 1876. VI.)

Предметом т. зв. „другої“ проповіді є поучення отця своїм дітям на тему покути.

Виступи проповідника проти чарів і забобонів у четвертій і п'ятій проповіді промовляють за тим, що вони написані на півночі, в п'ятій є згадка про руїну Дурацця над Адрійським морем, котра лучилася щойно 1273. року.

Чотири відомі проповіді Серапіона збереглися в збірнику „Златая цѣпь“, що походить з XIV ст., а також почасти в „Ізмарагді“, п'ята проповідь приходить в Паїсіївськiм збірнику з XIV—XV ст.¹⁾

Збірники прийшли на Україну з Болгарії разом з прийняттям християнства. Входили в них також і оригінальні українські писання, але в XIV і половині XV ст. — в часі занепаду письменства на Україні — це вже тільки компіляції і перерібки давнішої творчої праці.

З таких збірників важніші для істориків канонічного права „Книги глаголемыя“ „Златая Цѣпь“ — на поученіє всѣмъ крестьяномъ“ — де по поученнях про віру і любов ідуть відділи про піст, монастирі, єпископа, попів, князів, — поучення людяности у відношенні до сиріт і служби.

З українських оригінальних творів увійшли в цей збірник крім письм Серапіона також твори Кирила Турівського.

Таксамо як „Златая Цѣпь“ важний і другий збірник, що появився не раніше XIV ст. та в повнім списку має заголовок: „Книга глаголемая Измарагдъ въ нейже всяка ухищренія божественныхъ писаній истолкована святыми Отцы“. Всіх проповідей в ній звиш 150, половина з них словянських авторів.

В згадуваній збірці „Памятники древне-русского канон. права²⁾“ находимо під № 13 „Правило митрополита Максима“ з рр. 1283—1305, під № 14 „Росписаніє степеней родства, препятствующихъ браку“ а під № 17 „Поученіє митрополита Петра духовенству объ епитиміяхъ, и вдовыхъ попахъ и мірянахъ, объ усердіи къ церкви духовныхъ“.

Цей памятник походить з часу 1308—1326.

Про те, що на руських землях протягом цієї нашої другої доби канонічного письменства не тільки присвоюва-

¹⁾ М. Возняк. Іст. укр. літ. I. 262.

²⁾ Русск. Истор. Библ. Т. VI. ст. 139, 143, 159.

но перекладами каноністичні трактати грецьких письменників, але і були змагання також і сам текст цер. правил на ново перекладати з грецької мови, не вдоволяючися існуючими вже давнішими перекладами, свідчить факт, що митрополит Кипріян I (1389—1406) довершив нового перекладу канонів із грецької мови. ¹⁾

Крім Кормчої Книги появлялися на українських землях протягом слідуєчих століть ще й коротші збірники канонів, (з них зладжений головно на основі твору Івана Постника т. з. „Номоканон при Більшій Требнику“ появился вже під кінець цієї нашої „другої доби“). ²⁾

Що до державного законодавства в справах Церкви — то вистарчить загально зазначити, що протягом цілої нашої „другої доби“ — відколи напрям відносин між Церквою а державою уформувався способом, вказаним в Уставах князів Володимира і Ярослава — законотатні акти княжої влади на русько-українських землях стало при-держувалися того напрямку, в нічим не відступаючи від него.

Про те свідчить Грамота Ростислава Мстиславича, дотична області церковного суду, офіційальний, автентичний документ з половини XII ст. і Посланіє незвісного володимирського єпископа до неназваного по імені сина князя Александра Невського, писане межі 1293 а 1300. рр., (про які обширно пише історик церкви Голубинський. ³⁾

Таксамо як і Устав великого князя Василя Димитрієвича († 1425), виданий після наведеної в ньому дати року від „созданія міра 6911“ т. зв. християнської ери 1403 виданий митрополитови Кипріянови, яким затверджує князь обовязуючу силу уставів, виданих „моїм передком Володимиром і його сином Ярославом“.

(Про цей устав обширніше у Карамзина і Пелеша. ⁴⁾

¹⁾ *Розенкампфъ*. Обзор. Кормчей. Москва 1829. ст. 72—74.

²⁾ *Ibid.* ст. 15.

³⁾ гл. *Е. В. Голубинський* Історія руской церкви. (Періодъ до-монгольскій. Томъ I Половина первая, в Чтенія Импер. Общества исторіи и древностей російскихъ при московскомъ университетѣ, 1901. Книга III. (198) Изданіе второе на ст. 640.

⁴⁾ *Ка амзина* Російської історії том V нума 233.

Пелеш (Gesch. dei Union) I 355 де приводиться також текст того уставу.

Текст того уставу подає вже Ігн. Кульчинський (в Appendix ad Specimen Ecclesiae Ruthenicae Romae, 1734, pag 35) під заголовком: „Constitutio, quae firmat помосанонем de iudiciis ecclesiasticis“.

Щойно ростуча на переломі XV і XVI ст. сила московської держави стала поволи видирати з рук Церкви юрисдикцію та взагалі владу і впливи, та переносити їх на піддані необмеженій волі самодержців державні органи.¹⁾

Як при обговорюванні каноністичного письменства першої доби так і тут, представляючи нашу „другу добу“, ми зачали від письм, що обнимають самі тексти, „verba legis“ церковних законів, та відтак згадали про княжі устава, що дотичили церковного права. Бо так як і саме канонічне право уважалося і дотепер вважається у східних церквах законодатні акти князів, отже світських володарів, видаваних в справах Церкви — формальними жерелами церковного права.

Тепер згадати належить про найважливіші з тої нашої другої доби каноністичні твори полемічного характеру.

В цій другій добі українського каноністичного письменства повстав на українських землях взагалі цілий ряд перекладів каноністичних творів византійських письменників — і то перекладів, до яких чи то самі перекладчики чи переписувачі чужих перекладів додавали багато матеріалу, необнятого оригінальними византійськими творами — та не знаємо досі докладніше ані часу повстання цих перекладів, ані імен перекладчиків та авторів тих добавок. Деякі з них мож уважати творами також української письменничої діяльності.

Одно певне, що ті переклади зладжено на українських землях в часі переможного впливу византійської каноністики — (отже в нашій другій добі) в XIII—XV ст. дарма, що деякі рукописи таких перекладів маємо тільки з пізнішого часу.

Важніші з творів, що їх тут маємо на думці, це писання византійського письменника Нікона.

Зпоміж літературних творів каноністичного письменства тої доби, отже наукових трактатів, що мають за пред-

¹⁾ пор. С. И. О церковном судеустройствѣ въ древней Россіи. СПб 1874 ст. 26, 27, 45, 49—51.

мет квестії, звязані з канонічним правом, найзамітніші є — таксамо як і в нашій першій добі — полемічні писання особливо проти Латинників. Характер тих письм такий самий як в першій добі — є це майже виключно переклади творів византійських письменників, а якщо лучаються де-не-де і спроби оригінального українського походження, то стоять вони вповні під впливом византійського, так сказати „фотіянського“ духа. Зрештою ціла ця доба характеризується переможним впливом византинізму на цілу богословську письменничу твірчість на русько-українських землях.

Про полемічну літературу тих часів найбільш вичерпуючо дотепер трактує Павлов в окремій монографії.¹⁾

Обговорюваний Павловим і Калужняцьким (Archiv XLI. ст. 323 sq.) трактат „Слово св. Теодозія, ігумена печерського монастиря про християнську і латинську віру“ з сильних інвективами проти Риму безсумнівно не походить від св. Теодозія і повстало щойно протягом цієї нашої другої доби.

З полемічних писань, сеї нашої „другої доби“, з яких поволі почали складатися окремі збірники, важне є „Преніє Панагіота съ Азимитомъ“. Є це сатира на византійського імператора Михайла Палеолога й на Латинян. Що ця сатира була розповсюджена і довгі часи звісна — про це свідчить факт, що стрічаємо її сліди в посланнях Івана Вишенського в XVII столітті, хоч повстала ще в XIII столітті. Причиною була участь імператора Михайла Палеолога разом з патріархом Бекком на вселенському соборі в Люгдуні 1274. р. на яким ухвалено унію грецької Церкви; представники грецької Церкви признали слушність і зобовязалися до додавання в символі віри „Filioque“, а римська Церква згодилася на признання повної рівності грецьких обрядів з латинськими.

Сильна опозиція византійських схизматиків ударемнила цю унію, а одним з проявів тієї опозиції була згадана сатира. Проникнення її на нашу землю і переклад свідчить, як великі були тут тоді византійські впливи.

З XIV ст. знаходиться кілька збірників — самі переклади давніших византійських творів. Щодо двох поле-

¹⁾ А. С. Павловъ. Критическіе опыты по исторіи древнѣйшей греко-русской полемики противъ латинянъ. Спб. 1878. До того реферат Калужняцького в Archiv für kath. Kirchenrecht XLI., 320 seq.

мічних трактатів проти опрісноків, не віднайдено ще грецьких оригіналів.

Між тими полемічними творами знаходиться „Слово, како держать вѣру нѣмцы“. Походить воно від автора, який називає себе іменем „Григорія митрополита“.

Цей трактат вичислює т. з. „Латинські ереси“, значить вичислює різні заміти Византійців, підношені проти римської католицької науки. Спис тих „ересей“, собто замітів, скомпільований є з попередних грецьких полемічних писань — під ніяким зглядом не представляє якої небудь вартости.¹⁾

Тому що іменем Григорій від заснування Київської митрополії не називався ніякий митрополит аж до ученого мужа о широкім, а щиро католицьким світогляді Григорія І. Семивлаха, котрий мав ще до того якраз в особі византійського Грека, а київського антимитрополита Фотія найзавзятішого противника, що Григорія зараз по його виборі 16. падолиста 1416 викляв ізза його „латинської ереси“²⁾, є очевидне, що „Слово, како держать вѣру нѣмцы“ не може бути твором українського митрополита Григорія і є тільки перекладом полемічного письма якогось грецького схизматицького митрополита іменем Григорія.

¹⁾ Возняк *op. cit.* I. 278.

²⁾ Petesz. *op. cit.* I. 360—365.

Огляди й оцінки

(*Conspectus et recensiones*)

Dr. theol. F. Anders. — Die Christologie des Robert v. Melun (Forschungen z. christl. Lit. u. Dogmengeschichte 15. Bd. 5. Heft.) Paderborn (Ferd. Schöningh) 1927, 8°, CII+136.

Христологічні спори, які осягнули свою кульмінаційну точку за часів Атаназія і Кирила Алекс., не втратили і пізніше своєї актуальності. Христос є на упадок і повстання многих від Арія аж по нинішні часи. Не дивота, що і в середніх віках повставали христологічні блуди в схоластиці менно поняття іпостасної унії, яке остаточно скристалізувалося на Сході за Кирила Алекс. (він перший ввів термін *ἕνωσις καὶ ὑπόστασις*), було за Заході досить вже пізно „каменем преткновенія“ з причини браку контакту зі Сходом. Поганська філософія, яка зі вступленням на службу християнської релігії викликала на Сході фермент щодо всіх загадок віри, внесла такий же фермент на Заході, коли останній Римлянин Боецій присвоїв латинському світові аристотелівські форми думання.

Вже батько діялектики Абельярд, даючи розумови рівноправне значіння з повагою св. Письма і Отців, затирає границю між вірою і розумовим пізнанням. Виходячи з ложної засади, що розум може зглубити кожду загадку віри попадає він в савеліанізм щодо осіб св. Тройці і в несторіанізм щодо особи Христа. Не маючи ясного поняття про іпостасну унію, висуває він тревдження: *Deus igitur nec caro nec homo proprie dicendus est*. Цей аксіом Абельярда, в котрого основу входить поняття лиш акцидентальної лучности між божеством Христа і його людською природою, зродило в пізнійшій схоластиці поборювану Церквою нігіліянську засаду: *Christus secundum quod homo non est aliquid*, до якої склонювався й популярний в тодішніх

школах Петро Льомбардський. Він наводить в своїм підручнику *Libri sententiarum* IV. три погляди сучасної йому схоластики на іпостасну унію: а) Христос, будучи перше Богом, за чав бути також чоловіком, (погляд Гугона Вікторинського) б) Христос складається з двох натур — *persona composita* (погляд Гільберта Поретанського) в) Христос невластиво називається чоловіком а тільки після поверховности (*Filius Dei non dicitur proprie seu essentialiter homo, sed solo habitu*). Ся остання гадка, до котрої схиляється Петро Льомбардський, є власне нігіліянська і впливає послідовно з ложної засади Абелярда, що Христос властиво не може називатися ані тілом ані чоловіком. Коли властиво не може так називатися, то лиш невластиво, т. є. після поверховности і зовнішно називається чоловіком.

Роберт з Мелюн ученик Абелярда і Гугона Вікторинського, а від 1137. р. наслідник Абелярда на катедрі в Парижі, яку опісля переніс до поблизької місцевости Мелюн, належить до тих поправних богословів, що рішучо побоює нігіліянське¹⁾ своїх попередників і сучасників — однак й сам не має ще ясного погляду на іпостасну унію в Христі, яку щойно півтора ста літ пізніше скристалізував св. Тома. Він схиляється іменно до другого погляду, який знаходимо у Петра Льомбардського, що Христос є зложеною особою. Вправді уникає він виразу: *Christus est persona composita*, а приймає радше реальну єдність між обома натурами в Христі за посередництвом Божої особи, представляючи собі сю єдність на спосіб лучности, яка заходить в чоловіці між тілом а душею. І тут саме лежить ціла недосконалість поняття Роберта з Мелюн про іпостасну унію.

В толкованню іпостасної унії є Роберт також коректніший від Льомбарда і Гільберта Поретанського, бо твердить, що божа особа приймає однак як і божа природа на свою власність людську природу. Однак таке твердження веде до консеквенції, що безсмертна божа субстанція стала смертним тілом, що є абсудом. Щоби виминути

¹⁾ Собор Лятер. III прийняв проти нігіліянського пропозицію Івана з Корнубії, що Христос є звершеним і правдивим чоловіком, зложеним з душі і тіла.

сей абсурд, твердив Петро Льомбардський, що людську природу приймає на свою власність лиш божа особа, а не божа природа. Гільберт Поретанський твердив, що інакше приймає божа особа людську природу на свою власність, ніж божа природа. Іменно особа божа приймає людську природу *in proprietatem et singularitatem sui*, а природа божа не приймає людської природи *in proprietatem et singularitatem sui*. Тим двом твердженням, яких представники себе взаємно поборювали на соборі в Реймс 1140. р., протиставить Роберт з Мелюн своє твердження, що однаков о приймає природу людську на свою власність так божа особа як і божа природа. Щоби виминути абсурдну консеквенцію, яка звідси пливе, покликуюється Роберт на засаду, що та сама причина не конечно викликає те саме ділання, а погляд свій скріплює повагою св. Письма (Ів. 1, 44; 10, 30; Фил. 2, 5; Кол. 2, 9) і Отців Церкви.

Подібно щодо подвійного знання, про яке перший заговорив Льомбард, а якого не розрізняли ще Гуго Вікторинський і Ролянд, заявляєть ся Роберт за Льомбардом, однак не поділяє його гадки, що *omnia scit homo assumptus quod et Verbum, sed non tam clare et perspicue*.

Щодо непорочного² зачаття учить³ Роберт — як тоді загальний панував погляд, що Пр. Д. Марія не була вільна від гріха первородного аж до хвилі зачаття, доки Словом не зістала освячена.

Не входячи в менші подробиці христології, в яких Роберт є також поправніший¹⁾ від своїх попередників Абе-

¹⁾ До таких належать питання: а) чи чоловік був до приходу Христа справедливо чи несправедливо опанований діаволом? б) чи можливе було відкуплення через ангела або чоловіка? в) в чім полягала заслуга Христа? г) яка заходить лучність між людським тілом а Христом?

На перше питання відповідали попередники Льомбарда: *diabolus dominem iniuste tenebat, sed homo a diabolo iuste tenebatur*. Роберт твердить, що діавол справедливо панував над чоловіком і чоловік був справедливо ним опанований.

На друге питання дав вже Анзельм загально прийату відповідь, що ані чоловік ані ангел не міг доконати діла відкуплення, перший тому, що сам потребував відкуплення, другий тому, що неможливо, щоби доконав більшого діла ніж Бог. Роберт збиває такий погляд твердженням, що воля Божа не може бути нічим обмежена. Міг Бог сотворити чоловіка так досконалим, що сей бувби спосібним доконати діла

лярда і Гугона, як також від своїх сучасників Льомбарда, Гільберта і інших.

Згадати треба ще про його методу.

Роберт з Мелюн поступає в своїм викладі після абелярдівської *sic et non* — методи, де кожний погляд має перше наведені аргументи проти, а потім за, скріплені доказами св. Письма і Отців та розумовими раціями. З Отців цитує він Августина, Єроніма, Іларія, Атанасія, Григорія I. З філософів передовсім Плятона, якого вважає найбільшим. Однак довіряє — як його учитель Абельярд — більше розумовим доказам ніж авторитетам, при чім визначну роль грає діалектика. Однак і тут хилить голову перед таїнствами віри та боронить таїнственного характеру Воплочення перед надмірною діалектикою Абельярда і Гільберта, що хотіли все збагнути розумом. Над Льомбардом, який тоді вважався найбільшим систематиком, має Роберт з Мелюн сю висшість, що наводючи різні погляди, висказує також свою гадку і старавсья розбіжність поглядів узгіднити, чого не стрічаємо у Льомбарда. Тому заслугує своєю систематикою на увагу.

о. А. Ішак

Koeniger, Albert M., Dr.: — Katholisches Kirchenrecht mit Berücksichtigung des deutschen Staatskirchenrechts. Freiburg i. B., Herder et Co., 1926 (XIII. 514 ст. вел. 8°). Опр. М. 13.

З виданням нового Кодексу канонічного права стали появлятися так в латинській, як і в живих мовах численні підручники західного права церковного; одні з них науково оброблені, другі подають виклади права церковного в ви-

відкуплення, але тоді чоловік не бувби справником, а знарядом відкуплення.

На третє питання відповідав Абельярд, що заслуга Христа полягала в можливості творення доброго і злого. Роберт твердить, що заслуга Христа полягає в оминанню злого а творенню добра. Щоби Христос не був позбавлений можливості заслуги, треба було допустити можливість гріха.

На четверте питання відповідає Роберт, що лучність між Христом а людським тілом є інакша ніж між Христом а людською душею, однак не іншого рода ані меншої сили, як думає Гуго Вікторинський, який вважає унію Христа з тілом зірваною зі смертю Христа, отже узнає її як унію іншого рода.

ді розширенім і приміненім до нового Кодексу. До тих останніх належить висше наведений учебник, котрий по словам автора, професора університету в Бонн, має служити для академічної науки і душпастирської практики. Видання се приняла критика не зовсім прихильно. Рецензент в „Theologische Revue“ (Münster in Westfalen) з р. 1928, ч. 2. ст. 57 і 58 підносить, що автор зрікся всякого наукового апарату, а поділивши предмет не на пять книг Кодексу, а на 13 (не 15) відділів, котрі не стоять з собою в тісній звязи, утруднив тим перегляд цілоти; в деяких місцях внаслідок затісного представлення річи потерпів не лиш стиль, але втиснулися також ошибки, неясности і неточности, котрі дадуть причину до непорозуміння; спосіб викладу не всюди юридичний. — В виду того, що автор обмежується виключно на західне право церковне, а про орієнтальне майже не згадує, ми не маємо інтересу близше його учебником займатися, хіба зазначимо до стор. 293, що коли *sollicitatio ad turpia* походить від пенітента при сповіди або з нагоди сповіди, прм. при постели слабости, то після конституції Бенедикта XIV. „Sacramentum Poenitentiae“ з дня 1. червня 1741, нема проступку з кан. 2368 Код. кан. пр.; до стор. 433: наложники не потребууть бути перед покаранням упімнені, а востанова кан. 2359 відноситься лиш до наложників достаточо підозрілих (*concubinarii praesumptivi*).

о. Др. Д. Дорожиський

1. **Małżeństwo w świetle nauki katolickiej.** Praca zbiorowa profesorów Uniwersytetu Lubelskiego. Люблин 1928. стор. 389.

2. **Kodeks Społeczny.** Zarys katolickiej syntezy społecznej. Międzynarodowy Związek Badań Społecznych (Union internationale d'études sociales) w Malines. Люблин 1928. стр. 46.

1. Супружество між христіянами є св. тайною і тому на основі Божого права виключно Церква є управленою до судження супружних справ своїх вірних; держава може рішати лиш щодо світських наслідків тих супружеств. На жаль однак світські власти присвоюють собі право видавати свої закони в справах супружних. Так робили інші держави, так поступає і Польща, котра унаслідила світське

право супруже по Австрії, Німеччині і Росії. Щоби уодна-стайнити в цілій державі світське право супруже, установлено в Варшаві при головній Комісії кодифікаційній підкомісію для права супружого. Можна догадувати ся, якою буде та кодицікація нового світського права, супружого, котра колись прийде під голосування в соймі та сенаті. Вже нині даються чути в ліберальній пресі голоси, будьто би дух часу жадав заведення т. зв. цивільних слюбів і розводів.

В ціли освідомлення народа о грозячій небезпеці з одної сторони, а з другої щоби приготовити і заохотити вірних до боротьби проти зневажання св. тайни супружества, видали професори люблинського університету спільну працю під горі наведеним заголовком. Складається вона з чотирьох частей.

I часть містить посланіє польських єпископів о супружестві до духовенства і вірних.

II часть: Загальні основи філософічні і богословські християнської науки о супружестві. Власть Церкви і держави щодо супружества. Жерела кличів, звернених проти католицького супружества.

III часть: Супружество мішане. Слюби цивільні. Уневажнення супружества. Нерозривність супружества. Соціюгія розводів. Сепарація супружа.

IV часть: Заключення і розв'язання супружества після права цивільного, обов'язуючого в Польщі.

Всі ті розвідки вийшли зпід пера фахових знавців церковного права і відзначаються не лиш основним науковим обробленням, але також популярним представленням предмету. На одно лиш з точки юридичної годі згодити ся, а то на номенклятуру „уневажнення“ супружества (стр. 231 слл.). Супружество неважне стається через конвалідацію важним і тому вираз „уважнення“ являється зовсім оправданим. Не так однак мається річ зі словом „уневажнення“, бо се значило би супружество важне зробити неважним, а так воно не є. Раз важно заклучене супружество не може ніколи статися неважним. Церква має лише право супружество, від першої хвилі свого заклучення неважне, проголосити неважним і тому не „уневажнення“ а „прого-

лошення неважності“ (declaratio nullitatis) супружества є юридично обоснованим. Впрочем сам автор виразно зазначає що „що иншого є проголосити, що дане супружество не існувало ніколи по причині суцних хиб, а що иншого уневажнити і брати назад зобовязання, правно прийняті“ (стор. 242).

І в нас придалася би сего рода книжка, котра перестерегла би наших вірних перед введенням супружних постанов, противних законам Церкви, а заразом поучила їх-чого вони мають жадати на посольських вічах від своїх заступників в соймі і сенаті в справі, котра є головною основою щастя родини і добра сусільности.

2. Суспільний кодекс, видання „Товариства християнської науки“ в Люблині, се переклад з французького. Ціль сего „Кодексу“ зазначає в своїй передмові перекладчик Др. Л. Гурський, проф. любл. Універс., словами: „На широких просторах східної Європи відбуваються проби заступлення дотеперішних форм суспільного життя новими, зовсім відмінними; у всіх майже краях є ми свідками численних менше або більше радикальних переображень; людство шукає нових доріг, прямує інтензивно до розв'язання старої як світ квестії суспільної. В загальнім хаосі понять і тенденцій, в котрім відбуваються ті переміни і з котрого має повстати устрій будучности, хосенно є пізнати ті загальні основи устрою, котрі Церква, сама загальна і вічна подає яко загальні і вічні основи кожної суспільної будови яко підстави, на котрій мусить опертись кожний устрій, якщо він має бути тревалий і до життя спосібний“.

о. Др. Д. Дорожинський

Neue Wege der Seelsorge im Ringen um die Grossstadt verfasst von *Leopold Engelhart*, Domprediger in Wien. Verlagsanstalt Tyrolia, Innsbruck — Wien — München, 127 8° (без подання року).

В великих містах, де техніка поступає найскорішим кроком, мусить і душпастирство приспішити свій хід. Факт, що по великих містах лучається найбільше апостазій, свідчить, що старий метод душпастирювання не вистарчає. На

се звертав увагу проф. Свобода і автор книжки старається подати свої теоретичні і практичні завваги.

Як засадою в сучасній техніці є, зуживати як найменш людської сили, так також парох повинен старатися всю працю, яку не конечно мусить сам виконувати, розложити на других. В противнім випадку не стане йому часу і сили на найважніші священичі функції і проповідь. З огляду на велике число душ в великомійській парохії, тяжко й неможливо парохови вдержати індивідуальний контакт з парохіянами. Тому треба поділити парохію на області і призначити їх між себе і сотрудників, задержуючи однак всюди для себе верховний провід. Те саме з працею по товариствах, брацтвах і т. д. Крім сього в душпастирській праці мусять помагати і мужеські монастирі, очевидно зі збереженням парохіяльних прав. Велику поміч окажуть парохови сестри в школах, в родинах, в відвідуванні хорих і т. д. Цікаві під сим оглядом статистичні дані: у Відні 1926. р. відвідали Милосерні сестри 6603 недужих, Утішительки вбогих душ 3376, Місіонарки Пр. Діви 4439, Кармелитанки 5464. Накінець до душпастирської праці треба уживати і мірян (Laienapostolat). Вибраних треба приспособити через реколекції, відповідні виклади, особисті розговори і поучення. Помічники церковні і канцелярійні мусять мати основне богословське знання.

Автор дає огляд викладів про запомогову акцію. В парохіяльнім секретаріяті треба завести картотеку родин з зазначенням вбогих, недужих, чи одержують катол. часописи і т. д. Очевидно таку картотеку треба справляти і доповнювати. Рівнож не забувати кореспонденції.

О. Енгельгарт кладе з проф. Свободою великий натиск на індивідуальне душпастирювання. І тут треба послуговатися мірянами, бо не все і не всюди має доступ сам священик, передовсім коли ходить о навернення апостатів.

В останніх роках відпало в Відні 100.000 від кат. Церви і се грізне мemento. Причиною є тут розв'язання подружа. Віденський магістрат дає розвід лише безконфесійним. Другою причиною є ненависть до Церкви, викликана ліберальною агітацією. Дальшою є індеферентизм. Парох мусить мати їх на увазі, післати лист через знакомих завести розмову і т. д. Часом через смерть одної сторони

з першого супружа можна скасувати друге цивільне супруже.

В душпастирстві грає велику ролю матеріяльна поміч. Занятися опущеними і нуждарями, дітьми (захоронки), вагітними жінками. Автор звертає увагу, що соціал-демократ. повитухи здержують родичів від хрещення дітей. Не підрядну ролю відграють в душпастирстві оголошення, плякати, часописи. Так само треба числитися в великих містах з практикою палення тіл і протиділати сему через оснoвування товариств з поміччю в годинах смерти.

Тому, що парохія не всилі обняти цілої праці, мусить існувати в дієцезії душпастирська централя, яка би повідомлювала парохів про пришельців до парохії, обманців і т. п. О. Енгельгарт зачеркує її дуже широке поле: місії, реколекції, підготування кат. організаторів, будова церков, статистика. Навіть наукова ділянка належалаби до неї. Однак се радше полишити би богосл. факультетам.

Заходить тут і там сумнів, коли читати книжку автора чи се все дасться перевести в життя, на пр. чи не накопичується за багато канцелярійного балясту.

На кінець подає автор і відносну літературу.

На особлившу увагу заслугоють в книжці статистичні дані.

о. Йосиф Сліний

Anton Worlitscheck — **Persönlichkeitspflege**, selbst-erzieherische Überlegungen. Freiburg i. Br. 1928. Herder. 16°, 144. стр.

Автор, знаний вже зі своїх печатних відчитів „Paulus und die moderne Seele“, взявся у сій книжочці за дуже вдячну тему. Серед виру модернього життя, затрачується самостійність особи. Одиниця стає членом товпи і не плекає своєї індивідуальности. Щож отже особистість чи індивідуальність (Persönlichkeit)? О. Ворлічек відповідає на се коротко. Се духовий чоловік, бо дух робить чоловіка чоловіком і де дух дає напрям, там розвивається індивідуальність. Вправді і змислова сторона (все, що підпадає під змисли) належить до цілости чоловіка, але вона мусить бути підпорядкована. Обовязком кожного є розвинути свої талани і не занедбувати жадних.

Ідеалу індивідуальності не ставить ні холодний ум, ні неповорушна воля, ні сентиментальність, але незалежність від всего того, що давить духа і нарушує його благородність.

Християнська віра ставить за зразок особи божі, Христа і святих. В слідуючих розділах автор переходить поодинокі ділянки, яких розвій підносить індивідуальність. Кормлення ума, плекання волі, характерности, совісности, бесіди і мовчання. Займаво написані розділи про уяву і дбання про тіло. Загалом книжечка писана легко і приступно, хоч подекуди за фразами зникає зміст. Автор бере під увагу сучасний стан новочасного людства, через що зробив книжечку дуже актуальною.

о. Йосиф Сліпий

Der katholische Gedanke — Eine Vierteljahresschrift — herausgegeben vom katholischen Akademiker - Verband. I. Jahr 1928, Herder, ц. 2 м.

Побожність в середовіччю, вплив Церкви на суспільність, об'єднання Німців, стигмати, єдність супружа — це квестії, порушені в I річнику тримісячника „Der kath. Gedanke“. Як видно з названих тем, німецька академічна молодь згуртована коло цього видавництва, віддала себе на службу католицькій акції. Обговорювані теми, основані на науці Учителів Церкви та визначніших католицьких авторів, є видержані в католицькій душі з молодечим запалом і послідовністю в аргументації, так що порушують не лише богословсько чи філософічно вишколений ум, але всіх, хто хоче хоч трошки цими питаннями зайнятися. Згад. тримісячник стремить до започаткування вищої духовної релігійної культури в німецькому народі.

о. Мир. Прийма

Die Heidenmission nach der Lehre des hl. Augustinus von P. Consalvus Valter O. M. Cap. Münster in Westfalen 1921. ст. VIII+216.

Згадана праця є першою спробою представити погляди на місіологію в патристиці, для практичного розвитку місій в будуччині.

Вибір впав на св. Августина, бо він займає в місіології одно з перших місць, а також тому, бо на нім взорується місійна наука. Св. Августин взяв в практичній місійній життєвій живій участі. Через свої письма і листи закликає поган до повороту на лоно кат. Церкви і працює словом та ділом на місійній рилі разом зі своїми учениками. Усував ложні поняття поган, протиставив їх правді, розкривав ідеї синівства божого в протиставленню до синівства диявола. Його праці „De catechizandis rudibus“ і „De fide et operibus“ зближуються до дійсних місійно-теоретичних студій.

Місіологія стала більше популярною через папу Пія XI, однак початок її ширшої діяльності сягає часів Константина в IV ст. Автор подає перегляд праці місіонарів на Сході і Заході Європи. З одної сторони ставить Золотуста, а з другої Філярета.

Автор ділить свою працю на дві часті.

В першій часті переносить нас в часи Гіппонського єпископа, як він розумів післанництво серед невірних і які причини після нього грають головну роллю в наверненню поганина.

В другій часті твору автор подає після св. Августина, що вислід ласки божої є могутий в діланню інтелектуальним і моральним. Її належить признати діло духового відродження, бо людина мудра, котра була дотепер як чужа для Христа і дитиною гніву для Бога, стає членом містичного тіла Христа і дитиною благословенства. Діло навернення є передовсім ділом ласки, ділом надприродним. Дороги з Дамаску є рідкі, тому навернення вимагає приготування другої особи, в котрій Бог ділає дуже ніжно, щоби не перешкодити моральній свободі. Добрий приклад, ради, читання св. Письма, терпіння місіонаря—се ласки актуальні котрі захоплюють серце поганина. Се головні думки св. Августина о післанництві серед невірних.

Ярослав Милевич

Вибрані питання (Analecta)

З парохіяльного архіву.— Між актами гр. кат. Уряду парохіяльного в Мильні, залозецького деканату, цілковито знищеними в часі війни, заховалися дивним дивом два документи з XVIII ст. Перший документ це акт візитації церкви в Мильні в р. 1764, відбутої залозецьким деканом Петром Капустинським дня 24. лютого при нагоді передання парохії новому парохови о. Василеві Мойсевичеві, зятеви о. Теодора Лучанського, який ізза глибокої старости зрезигнував з парохії. Другий документ це невеличкий сшиток шкільних богословських записок о. Теодора Лучанського, писаних по латинськи з заголовком: *Caput quintum, De christiana iustitia*. В формі катехізмових питань і відповідей говориться тут про гріх первородний, про сім головних гріхів, про дев'ять чужих гріхів і про моральні чесноти. При кінці сшитка є поміщений вступ проповіді, писаний очевидно пізніше, народною мовою, латинською азбукою. Дату проповіді можна определити по всякій правдоподібности на р. 1720. Один і другий документ подаю ось тут в скороченню (з другого лиш проповідь).

I. „Cerkiew Parochialna Mileńska we wsi Milnie w kollacyi Jaśnie Wiell. Piotra Potockiego, Starosty Sniatyńskiego pod tytułem Narodzenia N. Panny Marji została fundowana 1755 r. Benedykowana za instrumentem J. W. Sylwestra Rudnickiego Łuckiego y Ostrońskiego Biskupa przez Przewiell. Xa Stefana Szostkiewicza natenczas dziekana Załozieckiego w Rv. 1756 die 17 Martii. Drzewniana o trzech wierzchach pod gontami z drzewa sosniny tartej. Podłoga z tarcic dębowych. Drzwi 1 na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym żelaznym. Okna wszystkie w drzewo oprawne Nr. 14 jodłowe dobre. Smętarz naokoło dylami dębowemi staremi opasany reparacyi potrzebny“ Слідує опис чаш, двох срібних і одної цинової, ліхтарів, хреста, антимінса єпископа Виговського, кивота, царських дверей й іконостасу, церковних риз, яких було 6, книг: „Ewangelia w aksamit oprawna Lwowskiego druku, Trebnik poczaiowski, Tryfotyły Lwowski, Tryody obydwie lwowskie, Oktoich

lwowski, Apostoł lwowski, Psaltryz, Czasłowiec y troie nabożeństwa Roszajowskie". Дальше поданий опис дзвінниці і докладний опис ерекціональних ґрунтів. На кінці під заголовком: Paroch miejsca читаємо, що слідує:

W. X. Bazyli Moyseowicz ordynowany praevia Resignatione W. X. Teodora Łuczańskiego P-ha teżе Cerkwi na Prezbitera ab Ilmo Theodosio Rudnicki za prezentą Jaśnie Wielł. Jozefa Potockiego Hett. Wiell. Koronnego, która się tu słowo w słowo zapisuje:

Józef z Potoka na Stanisławowie, Brodach, Xięstwie Zbarazkim y Stumirowie Potocki, kasztelan krakowski, Hetman Wielki koronny Jaśnie Wielmożnemu Imci Xiędzu Theodozemu Rudnickiemu Łuckiemu i Ostrogskiemu Episkopowi memu wielce mmię Panu y Bratu. Przy zaleceniu zyczliwych usług moich do wiadomości podaję, iż zostaię ad praesens post liberam Resignationem W-o Theodora Łuczańskiego Cerkiew pod założeniem Nayświętszej Panny Maryi Narodzenia we wsi moiej dziedzicznej Milno nazwanej do klucza założeckiego należącej w województwie Wołyńskim leżącej, w której aby Cura animarum Cultus-que Divini propagatio nieustawała lubo vigilantia et dexteritas Pasterska wie jakie Subiekta obierać, iednakże y ia maiąc przereczonych Dóbr iako Dziedziczny Pan Iurisdictionem, gdy uczciwy Bazyli Moyseowicz zięć Rezygnantis do wspomnianej Cerkwi recurit do Mnie o prezentę z zaleceniem sposobności Jego do charakteru kapłańskiego upraszam wielce Wmię Pana, abys tego nikogo innego do teyże Cerkwi instituere investire et introducere raczył zleciwszy mu plenum ius Administrationis Sacramentorum cum altinentiis et pertinentiis zdawna do tey Cerkwi nadanemi Grąta, Łąki in exdotationem teyże Cerkwi Milenskiej y na sustentacyą kapłanów ab aevo aplikowane nic onych nie uymuąc ani umieyszaiąc, wyrażaią się: to iest Pola ornego we trzy Ręce w każdą rękę po dni ośm orania. Sianożęci na kosarzów dwadzieścia z wypustem y Pasieczyskiem ab antiquo od parochów według funduszu używane oznaczywszy te wszystkie wiecznemi czasy immunitate Ecclesiastica incorporuiąc od wszystkich podatków zamkowych y dworskich na zawsze z Sukcesorami memi uwalniam. Przesiedlenie Prezbitera ody cerkwi we wsi Milnie a jako tyle razy rzeczonego ode mnie prezentowanego Bazylego Moyseowicza y Następców Jego przy wszelkich do tej cerkwi należących wyż wyrażonych Atinenciach y Prawem Synodalnym pozwolonych przychodach blizkim czynię tak od wszystkich powinności quovis titulo nazwanych Danin, miarki młynney y innych Podatków wyłączam y uwalniam. Tę Prezentę Pieczęcią y Ręką własną

stwierdzam. Datum w Jozefowie die 15 Martii 1750 A-no.

J. Potocki
k. k. H. Kor.

L. S.

W. X. Resignans Theodor Łuczkański ordynowany ab Illmo P. M. Barlaamo Szeptycki Eppo Leopoliensi in nullo notatis nullisque Censuris innodatus. Metryki trzy porządne przezemnie podpisane w Parochyi znajdzie się gospodarza 80.

Co dla lepszej wiary y waloru własną moją ręką podpisuję et Ao. quo Supra

x. Piotr Kapuscinski wiz. y Dziek. Zał.

*

II. Kazanie o Bożym Narodzeniu

Słowo Płot' byśt y wsełysia w ny!

Szczo tylko pomysłytysia może o tajemnicy Roźdestwa Xa Pana to wse tak widoczne wystawiajet nam diło nieskonczony myłosty y dobrosty Boha, że rozum zadywłaiuczysia na toje, hasnuty wsred tylko dobroditelstw y w nykczemnosty swojej ponuzany zawstydaty sia musyt. Słowo Płot' byst, a Płot, byst Słowo, myłost' stała sia nenywystiu a nenywyst stała sia myłostiu, Dobrość' nieskonczona złostiu, a złost' nieskonczona dobrostiu, Łaska hrichom, a hrichŁaskoiu. Żytie smertiu a smert' zytiem, Błahosłowenstwo proklactwom, a proklactwo błahosłowenstwom. Boh czołowikom, a czołowik Bohom. O! czudowne nad rozum, nad poniatność' naszu diło. Dwi pred Roźdestwom X-wym były pereszkozy, że natura ludzka toho uszczastywinia mity ne mohła, iedna z storony Boha inna z storony suita. Z storony Boha, że był wysokoho a nedostupnoho majestatu, z storony suita że znwoływ sebi serca naszi wstysłii ich uzow swoich okuwawszy kajdany. Boha jako nedostupnoho Majestatu Pana ani uznaty rozum ani serce ukochaty dostateczne ne mohło. Swit że marnostiany swoimi zwodyw serce pokazuiucz y zmyślane dobro w sebi, odrywaw wse affekta ludzki od Boha. Ach! szczo tu czynyt myłost i dobrost Boha nieskonczona. Tamta znyżaie z Tronu chwały z nedostupnoho Majestatu Pana y Sotworytela na zemnyie padoły, aby ieho rozum poznaty y serce dostateczne ukochaty mohło. Ta odrywaje i wywiazuie z newolnych swita kaydan czełowika zwiazuje w sami żywoy myłosty peluszki, aby wydiw istotne dobro swoje, kotoroje majet na wiky kochaty. Perszaia tak znyżajet Boha, że ieho w peluszki podłosti naszoy zawiazuie. Druha tak wynosyt czełowika, że ieho w najwyszoy chwali osadżuiet, tam myłost czynyt Boha czołowikom, tu dobrost czynyt czołowika Bohom. Ani zaś myłosty ani dobrosty neskączony objaty rozum ne możet. Dla toho dnia nynisznoho ne słowy, ale samym predywliniam mowu w Dwoch czastiach zakączu. Boh staw sia czołowikom to czudo

myłosty c z a s t 1-sza. Czełowik stawsia Bohom to czudo do-
brosti c z a s t 2-a.

Чeść I

Bóg stał się człowiekiem, to cud miłości.

Komu by toie od poczatku swita w żywoy koły zawiszano uwazi zmistytyisia mohło, że Boh mawbyisia staty czełowikom czyły to iest ricz do wiry, albo czyli podobna do podobieństwa a raczej czyły ne zawiraie w sobi ricz ta wsich protywnostej. Pan mawby sia staty słuhoju, Car chwały wicznoy poddanym, nesmertelny smertelnyim, neterpeływy terpity y umyraty maiuszczym, Sotworytel Stworiniam, mohłożbysia to z rozumom zho-dyty, aby neohranyczonost mistytyisia w szopi, nezmirnost szczupłytyisia w jasłach, wsemohuszczestwo obwywatysia w peluszki, wełykowładnist kępuwatysia w powyti koły dopustyła? On w bohactwach, dostatkach y skarbach Pan neperebrany aby mohł koły buty naszym łaknuszczym y diwyczeskich persey młekom kormlanym? Ow kotoroho ciťe nebo, świt y zemla, mohł że buty bez wszelakoi wolnosity... (Тут уривається рукопис).

1. О. Теодор Лучанський висвячений між рр. 1710—15 був без сумніву першим уніятським парохом Мильна. Чому взяв свячення не від свого єпископа в Луцьку, але від львівського, це пояснює нам історія. В р. 1702 перейшла луцька дієцезія остаточно на унію за єпископа Діонісія Жабокрицького, котрий відпокутував свій нахил до унії вивезенням в Москву з приказу царя Петра, де помер 1715 р. Через більш як 10 літ не було обсажене луцьке єпископство. Новоіменований завідатель дієцезії Кирило Шумлянський уляг впливови православних і дався висвятити в Києві на православного єпископа луцької катедри. Вслід за цим був виключений з католицької Церкви р. 1711 папським письмом і королівським універсалом. По смерті Діонісія Жабокрицького обняв владичий престіл Йосиф Виговський 1716 р. (Pełesz—Gesch. d. Union II. 328.) Отже в часі, коли не було в Луцьку єпископа, приймали уніятські пресвитері цієї дієцезії свячення в сусідній львівській дієцезії. До таких належав і о. Теодор Лучанський.

2. о. Василь Мойсеович, наслідник і зять о. Теодора Лучанського висвячений 1750. р. за презентою колятора Мильна, Йосифа Потоцького, єпископом Теодосієм Рудницьким, був через 14 літ сотрудником у свого тестя, доки той з причини старости не зрезигнував з парохії 1764 р. Відтоді аж до 1868. р. остають Мойсеовичі сотрудниками при своїх батьках, а опісля парохами в Мильні, іменно Константин Мойсеович, син Василя від 1784—1810 і Олекса Мойсеович, син Константина від 1810—68. р.

3. Церква описана в документі, збудована 1755, знаходиться нині в Кругові, оліївського деканату, продана за 300 зр. авст. в 1907. р. по вибудуванню в Мильні більшої, мурованої.

4. Проповідь о. Теодора Лучанського, о скільки судити по вступі, визначається ясним поставленням теми і доцільним переведенням. Різдво Христа є доказом надзвичайної божої любови і доброти. Любов божа побороє всі перешкоди, щоби обявити себе чоловікови. Доброта божа робить всі зусилля, щоби чоловіка піднести до Бога. Після такого ясного определення теми іде дидактичний виклад в двох частях, де розроблює автор августинську тезу. Бог стався чоловіком, щоби чоловіка піднести до Бога. Наколи проповідь не є простим перекладом з невідомого (польського) підручника, то дає вона доказ основного і здорового схолястичного образования нашого сільського пароха в половині XVIII. ст.

В архівах наших урядів парохіяльних знайдеться споре число візитаційних актів з XVIII ст., іменно з часів еп. Льва Шептицького і його крилошанина-візитатора Шадурського. Їх опублікування кинулоби деяке нове світло на історію Унії і її подвижників. А здадобися дуже вигребувати нашу минувшину з пороку забуття.

о. Др. Андрій Ішак

Всячина — Хроніка

Varia — Chronica

Енцикліка папи Пія XI в справі плекання орієнтальних студій, звернена до всіх єпископів, появилася 8. IX с. р. Метою цієї нової енцикліки поширювати студії і знання Орієнту між усіма католиками, а головню між духовенством, щоби в такий спосіб довести лекше до зєдинення Церков, котрі розєдналися в великій мірі через взаїмне незнання і упередження. Передусім католицьке духовенство через глущє зрозуміння для Орієнту повинно тим наблизити незєдинені Церкви до Церкви католицької. Енцикліка дає перегляд усіх спроб, які під сим оглядом були в історії підняті, пригадує на собори в Барі і Ліоні, що в них брали діяльну участь св. Тома і св. Бонавентура, та собори в Ферарі і Фльоренції, на котрих були приявні Висаріон з Нікеї і Ізидор, митрополит київський, підносить діяльність Чина Францісканів і Домініканів та Орієнтальної Колегії на париськім університеті, вичисляє усіх папів, починаючи від Келестина V і Боніфатія VIII, що змагали до плекання і поширення студій над Орієнтом через закладання відповідних катедр чи наукових установ, а кінчаючи на папі Бенедикті XV, основоположникови Орієнтальної Конгрегації та висшої наукової установи, Орієнтального Інституту — вказуючи одночасно на великі досягнення того Інституту, що стоїть від 1922. року під проводом Чина Єзуїтів. На університетах мають бути основані окремі орієнтальні факультети, як се вже є в Парижі, Лондоні Лїль і Лювен. При кінці енцикліки поручає св. Отець єпископам основувати у своїх богословських школах орієнтальні катедри та загалом разом з ним працювати над великим ділом повороту розєднаних Церков на лоно римської Церкви.

Конгрегація св. Чина (Officii) рішила дня 14. III 1928 у відповіді на звернений до неї запит, що зображення Св. Духа в людській постаті, чито самого чи разом із Отцем і Сином є недозволене.

Конгрегація для Східної Церкви оповістила 26. мая 1928, що всі Орієнтали обовязані повинуватися рішенням Конгрегації св. Чина відносно заборони деяких книжок і періодиків,

а головно часопису „Action Francaise“. Покликуючися на кан. 1396, подає Конгрегація до відома, що такі письма є заборонені всюди і на всіх мовах.

Motu proprio сполучив папа Пій XI в один папський Університет Gregorian-у, Біблійний Інститут і Орієнтальний Інститут, щоби тим улекшити співпрацю та запобігти затіснюванню і роздроблюванню всіх ділянок богословських наук.

Померли: о. Михайло Геценавер (*Heitzenauer*), капуцин дня 4. VIII с. р. Був проф. біблійних наук в Лягерані і консультором бібл. Комісії. Геценавер положив великі заслуги коло видання Vulgat.-и. — о. Др. Іван Деллер (*Döllner*) проф. бібл. наук Стар. Завіта на віденським університеті — упокоївся 31. VIII с. р. в 60 році життя. З його творів знані є: *Abraham u. seine Zeit, Die Messiaserwartung im A. T. Die Wahrsagerei im A. T. i u.* — о. Др. Г. Шреєр (*Schrörs*) пом. 6. XI. проф. теол. в Бонні в 76. р. життя. — о. Г. Дікман (*Dickmann*) Т. І. проф. фундам. теол. в Фалькенбурзі. — Др. Фр. Кс. Кіфль (*Kiefler*) декан капітули в Регенсбурзі і бувший проф. унів. в Вірцбурзі. З його творів знані є „*Die Staatsphilosophie der kathol. Kirche*“ „*Leibnitz u. die religiöse Wiedervereinigung Deutschlands*“ і др. — о. Г. Лягусс (*G. Lahousse*) Ісусовець, проф. в Льованіюм знаний з підручника догматичного.

Нове видання Вульгати. Ще 1907. року поручив папа Пій Х Чинові Бенедиктинців виготовити нове видання біблійного тексту Вульгати. В тій цілі утворив Чин спеціальну комісію, до котрої покликав біля 50 співробітників, майже виключно із чина Бенедиктинців, приналежних до різних народностей. Завдання цієї комісії перевести ревізію тексту Вульгати шляхом порівняння найліпших, під сю пору існуючих рукописів перекладу св. Єроніма, щоби в такий спосіб повернути можливо докладний текст цього латинського перекладу. Праця перед комісією великанська. Нині є около 700 рукописів Вульгати, котрі сягають поза XI століття. Тому що це неможливе порівняти ті всі 700 рукописів, вибрано з них що найважніші кодекси. Щоби співробітники комісії не мусіли їздити по різних бібліотеках Європи для студіювання манускриптів, сфотографовано рукописи Вульгати у Франції, Італії, Німеччині, Швайцарії й Іспанії і зложено їх в осідку комісії в палаті св. Калікста в Римі. Порівнюючі примітки уміщується на окремих відбитках тексту біблії, на котрих друкований текст займає тільки одну третину листка, а решта призначена на примітки. В одній тільки книзі Битія зроблено 2000 поправок. Ціле діло розчислене є на 25 випусків (з чого вийшло вже два томи), останній том має появитися в 1951. році.

В липні сего року став виходити правничий журнал, орган Союзу Українських Адвокатів п. н. „Життя і Право“.

Начальним редактором журналу є Др. Кость Левицький. Адреса редакції й адміністрації: Львів, Ринок 13. I. п.

Від нового, 1929. року зачне виходити в Mont Cèsar (Louvain) кварталник „**Recherches de Théologie ancienne et médiévale**”, присвячений старинній і середньовічній богословії. Редакцію обнимає о. О. Люттен (Lottin).

О. Др. Ландграф, наш співробітник, покликаний на проф. догматики до Праги.

Видання творів Схолярія приготували пок. еп. Петі (Petit) разом з Ксеноф. А. Сідерісом і Март. Жіжі (Jugie) і вони мають небавом появилися *Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου ἀπαντα τὰ εἰρησκόμματα*. Твори Схолярія мали вплив і на Україні..

Людвик Пастор, найвизначніший сучасний католицький історик помер 30. вересня сего року. Через його смерть потерпіла історична наука, а головні католицькі досліди наукові величезну втрату. Уроджений 31. січня 1854 в Ахен, як син багатого купця, мав сам приготувлятися до купецького звання, але під впливом славного німецького історика Івана Янсена, учителя історії в гімназії в Франкфурті, де вчився молодий Пастор, рішився він піти за голосом душі і посвятитися студіям історії. В 1875. році зачав він університетські студії в Бонн, продовжував їх відтак в Берліні і Відні, а скінчив їх на університеті в Грацу, де осягнув степень доктора філософії. По скінченню університету постановив він осістися в Інсбруці як доцент тамошнього університету. Але тут роблено йому труднощі і аж на інтервенцію впливових приятелів вдалося усунути всі перепони, так що він зачав вже в літнім семестрі 1881 викладати. В р. 1886 іменовано його надзвичайним, а 1887 звичайним професором історії. Крім своєї професури став він майже одночасно директором австрійського Історичного Інституту в Римі. Уже перед своєю габілітацією на доцента займався Пастор вступними працями над плянованою великою історією папів римських, але щоби та праця не була тільки переріркою чи компіляцією безчисленних спроб в цій ділянці, постановив собі за всяку ціну дістатися до безчисленних скарбів Ватиканського архіву. Після великих трудів і заходів в сім напрямі Папа Лев XIII дозволив в р. 1883 отворити сей архів для наукових дослідів.

В р. 1886 появилвся в накладні Гердера перший том монументальної Пасторової праці н. п. „Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters“. По сім першим томі слідували дальші 11 томів, в яких зображена історія папів аж до смерті Павла V (1621).

В такий спосіб завдячуємо Пасторови дійсно жерельне і вірне зображення історії папів, починаючи сумерком великого західного роздору, а відтак через часи ренесансу і т. зв.

реформації аж до часів католицької реформації і реставрації. Дальші, невидані ще досі, томи обнимають історію папів аж до великої французької революції. Крім майстерних характеристик поодиноких папів, змалював він в своїй історії постаті великих святих, котрих Боже Провидіння посилало католицькій Церкві як великих реформаторів, що відтак вийшло і окремим виданням. Деякі томи сеї праці діждалися аж 8 і 9. видання, що для наукового твору о таким великим об'ємі незвичайно характеристичне. Крім того працю переложено на мову французьку, англійську, італійську і еспанську. Наукова критика, котра зразу поставилась була до праці Пастора здержливо, в міру того, як появлялися все нові томи, ставала більш і більш прихильною, так що нині всі признають, що твір Пастора через жерельне використання скарбів ватиканського архіву і цілого ряду італійських і інших архівів та бібліотек є дуже цінним вкладом в історично-наукову літературу світового значіння. Холодним і об'єктивним зображенням представлюваних подій і сильними доказами, опертими на архівних документах, оборонив він папство перед неодним злобним, неопертим на правді, закидом, що їх підносили ворожі катол. Церкві історики і тому справедливо назвав раз Пастора теперішній св. Отець „*Romanorum pontificum historiographus celeberrimus*“.

Триннадцятий том праці вийде небавом з друку, а три останні томи вже також готові в рукописах.

I) Книжки і II) часописи

(I Libri et II ephemerides)

I.

Звіт з діяльності Земельного Банку Гіпотечного за 1927. рік. Львів 1928. Накл. Зем. Банку Гіп. ст. 20. F^o.

Звіт з діяльності „Комітету допомоги вдовам і сиротам по священниках“ у Львові за рік 1927. Львів 1928. Накл. Комітету. ст. 51. 8°.

Звіт з діяльності руханкового Т-ва „Сокіл-Батько у Львові за 1927. рік. Львів 1928. Накл. Т-ва „Сокіл-Батько“ ст. 31. 8.

Календар „Просвіти“ на 1929. рік. Львів 1938. Тов. „Просвіта“ ст. 194. 8°.

Католицький Временникъ. Парижъ 1928. Изд. О-ва св. Іоанна Златоустаго. ст. 268. 12°.

Левицький, о. Др. Яр.: Пастирське богослове. Львів 1928. „Добра Книжка“ 176. 12°.

Др. Луїів Василь: Більшевики на Україні. Львів 1928. Накл. автора. Ст. 28. 16°.

Статути Греко-католицької Богословської Академії у Львові. Львів 1928. Ст. 10. 8°.

Шміт, Др. Ал.: Католицька апольоґетика. За німецьким оригіналом опрацював Яр. Ясенівський. Львів 1928. „Добра Книжка“. Ст. 128. 12°.

Becquet, Dom. Th. O. S. B.: **Sancta Maria Antiqua.** Irénikon. Collection. 1928. Nr. 8. Pag. 40. 8°.

Bessières A. **Le Mexique Martyr.** Paris — 8°. 1928. Maison dela bonne presse. P. 163. 8°.

Βουτσινου Π. Γ.: ‘Ο. Σ. Λουδοβικος Πети ὁ ἱεράρχης καὶ ἐπιστήμων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. 1928. Τυπ. Κ. Ι. Θεοχάρη Γαλατᾶ. 22. 8°.

Bruchnalski Wilhelm: **Zakładu Narodowego im. Ossolińskich ustawy, przywileje i rzeczy dziejów jego dotyczące.** Lwów 1928. Wyd. Zakł. Nar. im. Ossolińskich. St. XXXII + 748. вел. 8°.

Butler D. Cuthb. **Sancti Benedicti Regula Monasteriorum.** Friburgi Br. 1927. Herder. P. XXIV + 224. 12°. Marc. 3.80.

Denzinger-Bannwart. **Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum.** Friburgi Br. 1928. Herder XXVI+611. 8°.

Dorsch Aemil S. J.: **Institutiones theologiae fundamentalis** vol. II. De ecclesia Christi. Oeniponte 1928. Typis et sumptibus Feliciani Rauch. S. XV+774. 8°.

Giloteaux, Abbé Paulin. **Patriotisme et internationalisme.** Paris 6-e. 1928. Téqui P. 274. 16°.

Grabmann, Dr. M.: **Einführung in die Summa Theologiae des heiligen Thomas von Aquin.** Freiburg i. Br. 1928. Herder. Pr. 450 M. S. VIII.+184. 8°.

Gubrynowicz Bronisław: **Józef Maksymiljan Ossoliński.** Człowiek i pisarz. Lwów 1928. Zakład narodowy imienia Ossolińskich. St. 7+93. 8°.

Hoch Thaddäus: **Katechetische Einführung in das erste Kinder-Messbüchlein:** „Das Kind bei der heiligen Messe“ vpn Schot-Bihlmeyer. Freiburg i Br. 1928. Herder. Pr. 150 M. S. VIII.+94. 8°.

Hornykewitsch, Dr. M.: **Die göttliche Liturgie unseres heiligen Vater Joh. Chrysostomus.** Klosterneuburg bei Wien. 1928. Volksliturgisches Apostolat. SS. 66. 8°.

Laveille Mgr.: **Une „Petite fleur écossaise“ Emule de S. Thérèse de l'Enfant-Jésus Marguerite Sinclair.** Paris 6 e. 1928. Téqui. Pr.: 8 fr. VI+192. 8°.

Małżeństwo w świetle nauki katolickiej. Praca zbiorowa profesorów Uniwersytetu Lubelskiego. Lublin. 1928. Tow. Wiedzy Chrześcijańskiej. Tom 1. St. 389. 8°.

Marxwack, Fr. S. J.: **La fundamental diferencia entre Dios y los demus seres segun Santo Tomas.** Madrid 1928. „Estudios Ecles“. Pag. 15. 8°.

Meyer Heinrich: **Katechetik.** Freiburg i Br. 1928. Herder S. 199. 8°.

Międzynarodowy Związek Padań Społecznych w Malincs. **Kodeks społeczny.** Zarys katolickiej syntezy społecznej. Przełożył Dr. L. Górski. Lublin. 1928. Tow. Wiedzy Chrześcijańskiej. Tom 2. St. XVI+48. 8°.

Prümmer, Dom. M. O. Pr.: **Manuale theologiae moralis.** Friburgi Br. 1928. Herder. Tomus I. Pag. XXXVII.+462. Tomus II. Pag. X+550. Tomus III. Pag. XI+700. 8°.

Przedziecki Dr. Henryk, biskup podlaski: **Listy pasterskie i przemówienia 1918—1928.** Nakł. Kurji diecez. podl. w Siedlcach. 1928. St. 425. 8°.

Rösch, P. Konst. O. M. C.: **Das Neue Testament.** Paderborn. 1928. F. Schöningh. Pr. 2 M. S. 588. 16°.

De Solages, Br.: **L'Église et l'Occident.** Irénikon Collection 1928. Nr. 9. Pag. 40. 8°.

Stummer, Dr. Fr.: **Einführung in die lateinische Bibel.** Paderborn 1928. Ferd. Schöningh. S. VIII+290. 8°.

Vilinsky, Val. S.: **Ruský národ a sjednocení cirkvi.** Olomouc. 1928. Nakl. Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje. 64 St. 8°.

Walter Dr. Joseph: **Der katholische Priester in seinem Leben und Wirken.** Tyrolia. Innsbruck—Wien—München. 1928. Pr. RM. 6—S. 496. 12°.

Warmann Erich S. J.: **Eins in Gott.** Gedanken eines christlichen Naturforschers. Freiburg i. Br. 1928. Herder. Pr. 2 M. S, XIV+104. 12°.

Weyels, Dom. Franco O. S. B.: **Un Pionnier anglo-catholique de l'Union.** Irénikon-Collection. Nr. 9 Prieuré d'Amay s/ Meuse. 1927. Pag. 30. 8°.

Wickl Rupert S. J.: **Betrachtungen über das Leben der Heiligen.** Innsbruck. 1928. Marianischer Verlag. Pr. 5'80 RM. S 655. 32°.

Związek seniorów „Odrodzenia“, stowarzyszenia młodzieży akademickiej. Tom. I. VI. **Tydzień Społeczny** Stow. młodzieży akademickiej „Odrodzenie“ w Lublinie w sierpniu 1927 roku. Lublin. 1928. Uniwersytet. St. IV+117. 8°.

II

Вістник Станиславівської Епархії. Ч. 7—9.

Вѣстникъ. Paris XV. Boulevard Montparnasse. ч. 7, 8, 9, 10.

Духовна Стража. Монашко Удруженъ Српске Православне Цркве у Краљевини С. Х. С. 1928. Бр. 1, 2, 3;

Душпастирь. Ужгород, вул. Капітульна. Ч. 8, 9, 10, 11;

Китежъ. Warszawa, Mazowiecka 11. Nr. 3—4;

Літературно-Науковий Вістник. Львів, вул. Руська ч.18. Кн. 7, 8, 9, 10 11;

Літопис Українського Друку. Харків, вул. Артема ч. 29. Ч. 6—44;

Місіонар. 1928. Ч. 1—12.

Нива. Місячник посвячений церковним і релігійним справам. Львів, вул Корняктів ч. 1. Ч. 7, 8, 9, 10, 11,

Поступ. Львів, Сикстуська ч. 39а. Ч. 5—6, 7—8.

Що читати? Львів, Руська 10. 1928. Ч. 3, 4;

Analecta Bollandiana. Paris. Libr. Aug. Picard, 82. rue Bonaparte 1928. Fasc. 3—4. *P. Peeters*: L'église géorgienne du Clibanion au Mont Admirable. *H. Delehaye*: Les lettres d'indulgence collectives (fin). Chapitre VI. Forme et composition des lettres d'indulgence collectives. *P. Grosjean S. J.*: Vitae S. Ludovici Tolosani et S. Antonii de Padua e codicibus Dublinensibus. *J. Mansion*: A propos des chrétientés de Gothie. *R. Lechat*: Le vénérable Marc d'Aviano à Liège. Bulletin des publications hagiographiques etc.

Biblica. Fasc. 2. *E Power*: John 2.20 and the Date of the Crucifixion. *K. Prümm*: Herrscherkult und Neues Testament. *P. Jouon*: Notes philologiques sur le texte hébreu de 2 Samuel. *B. Alfrink*: Darius Medus. *A. Vitti*: Le varianti del Salterio bo-

airico del Cod. Vat. Copt. 5. *K. Schoch*: Das Karmel-Neulicht-Recensiones. Nuntia verum et personarum. Elenchus bibliographicus etc.

Bogoslovni Vestnik. Zv. 3—4. Razprave (Dissertationes): *Grivec*: Mistično telo Kristusovo. Metodična in praktična vprašanja (Quaestiones methodicae ac practicae de corpore Christi mystico). *Potočnik*: Symbolisem v razlagah rimske mašne liturgije (De symbolismo in expositionibus liturgiae Romanae). *Kušej*: Pasivna asistenca in sedanji cerkveni zakonik (Assistentia passiva et Codex iuris canonici). *Ehrlich*: Okultizem v grških orakljih in misterijih (De occultismo in oraculis et misteriis Graecorum) Praktični del (Pars practica). Slovestvo (Litteratura) etc. —

Bogoslovska Smotra. Br. 3. *Springer, Aem. S. J.*: Ad quaestionem, quo die Christus Dominus mortuus sit. De Quarta-decimanis. *Selec M.*: Harmonija evadeaskih izvještaja o ukazivanjima G. N. J. Krista poslije uskršnuća. *Butorac P.*: Opatija sv. Jurja kod Perasta. *Živković Andrija*: Problem vjerskog ujedinjenja *Oberski Dr. J.*: Monaški život i naučni rad na Atosu. *Bakšić, Dr. St.*: Marija — naša posrednica. Prikazi etc.

Br. 4. *Dr. I. A. Ruspini*: Propisi zakona o opraštanju javnih i tajnih ženidbenih smetnja. *P. Butorac*: Opatija sv. Jurja kod Perasta. *Dr. J. Oberski*: Monaški život i znanstveni rad na Atosu. *Dr. A. Živković*: Problem vjerskog ujedinjenja. *Dr. J. Lach*: Differentia theoriae atomisticae scientificae et philosophicae. *Dr. S. Bakšić*: Marija — naša posrednica. Prikazi etc.

Commentariu n pro Religiosis. Roma XVI. Via Giulia 131°. 1928. Nr. 5—6—7, 8—9.

Divus Thomas. Freiburg; Albertinum. 1928. Heft 3 *P. M. S. Szabó O. P.*: Prälat Dr. Ernst Commer. *Dr. P. O. Hallfell*: Züge zum Christusbild beim hl. Thomas von Aquin. (Fort.) *Dr. P. M. Thiel O. S. B.*: Die thomistische Philosophie und die Erkennbarkeit des Einzelmenschen (Fort.) *Dr. E. Spieß*: Jacob Wegelin von St. Gallen, der bedeutendste schweizerische Geschichtsphilosoph. Literarische Besprechungen etc.

Divus Thomas Piacenza Coll. Alberoni 1928. № 3. Declaratio Directionis. *Peirone C. M.*: Ritrattazione. *Neveut C. M.*: Notion et caractère de la grâce actuelle (fine). *De Vooght, O. S. B.*: A propos de la grâce actuelle dans la théologie de Saint Thomas. *Rossi C. M.*: Similitudo Dei in creaturis. *Pirotta O. P.*: De dualismo transcendentali in philosophia S. Thomae. *Janssens, C. I. C. M.*: Utrum doctrina Marialis catholicae Ecclesiae originem acceperit ex scripturis apocryphis. *Janotta*: De essentia sacrificii Missae. *Castagnoli C. M.*: La data di composizione della „Summa contra gentiles“ di S. Thomasso. Operum iudicium etc.

№ 4. *J. Bittremieux*: De materia peccati originalis, iuxta S. Thomam. *D. Gargia, C. M.*: *F.* De Metaphysica multitudinis

ordinatione (cont.) *St. T. Bersani, C. M.*: De forma cognoscen-
tium. *A. Rossi, C. M.*: Recentiores theoriae de re philosophica
(cont) *G. M. Perella, C. M.*: Il „Comma Giovanneo“ e la recente
dichiarazione del Santo Uffizio. Palaestra lectorum. Operum iu-
dicium etc.

Ephemerides liturgicae. Roma 33. Via Pompeo Magno
21; 1928. Fasc. 4, 5;

L' Europa Orientale. Nr. 5-6. *Grabianski, Dr. Al.*:
Italia e Adriatico visti da un Polacco. *Lo Gatto Etc.*: Europa
Russia nella storia e nel pensiero russo. *Ratto, Lor.*: Eurasia
ed Euramerica. *Cialdea, L.*; La Romania nella luce della sua
storia. Rassegna Politica etc.

Nr. 7-8. *Giusti, Wolf.*: Karel Havliček Borovský. *Onat-
sky, Eug.*: Il problema Ucraino attraverso la storia. *Amaldi, M.
Am.*: La Transilvania attraverso i documenti del conte Luigi
Ferdinando Marsili. Rassegna Politica etc.

Franziskanische Studien. 1928. H. 1-2. *Schloger, O. F.
M., P. Dr. Patr.*: Nikolaus Vigerius (Wiggers) 1555-1628. *Kar-
tels, O. F. M., P. Dr. Ath. M.*: Die ersten Kapuziner am Rhein.
Zum 400 jährigen Jubiläum der Bestätigung des Kapuzineror-
dens. *Kleinschmidt, O. F. M., P. Dr. B.*: Ein Franziskusleben
von dem spanischen Barockmeister Antonio Viladomat. *Schwen-
dinger, O. F. M., P. Dr. F.*: Die Erkenntniss in den ewigen
Ideen nach der Lehre des hl. Bonaventura. *Landmann, Dr. Fl.*
Zum Predigtwesen der Straßburger Franziskanerprovinz in der
letzten Zeit des Mittelalters. *Verschueren, O. F. M., P. Luc.*:
Eine Predigt des P. Joannes Alphart O. F. M. *Arndt Dr. jur.
h. c. G.*: Die Volksschule der Franziskaner in Halberstadt, be-
sonders um die Wende des 18. und 19. Jahrhunderts. *Meier,
O. F. M., P. L.*: Der Sentenzenkommentar des Johannes Bre-
mer. *Lampen, O. F. M., P. Dr. W.*: War Richard von Media-
villa O. F. M. Engländer? *Schmidt, O. F. M., P. Dr. E.*: St.
Bonaventura und die ars theatrica. *Lemmens, O. F. M., P. Dr.
L.*: Zu den Anfängen der Franziskanermission auf Ceylon.
Schmätz, O. F. M., P. Dr. C.: Franziskaner als Feldgeistliche
im XIV. Jahrhundert.

Gregorianum. Fasc. 3. *A. Landgraf*: Kindertaufe und
Glaube in der Frühscholastik. *P. Galtier*: Amour de Dieu et
et attrition, à propos d' un ouvrage récent. *P. Hoenen*: Inqui-
sitiones criticae in theoriam atomiam physico-chimicam eiusque
valorem pro philosophia naturali. II. De theoria moleculari cine-
tica Notae et disceptationes etc.

Hochland. München, Kösel'sche Buchhandlung 1928. H
10, 11, 12; 1928/29. H. 1, 2, 3.

Irénikon Nr. 7-9. A nos Lecteurs. La Charité *R. P. Fr.
Muckermann, S. J.*: Après l' Encyclique „Mortalium Animos“.
G. Woronoff: Réflexions sur l' Union des Eglises. *Dr. V. Vilin-*

ski: Extraits de l'histoire de l'Eglise russe. L'état de l'Eglise russe en 1917. Mouvement des Idées. Les Oeuvres etc.

Nr. 10—12. *D. L. Beauvain*: Union et Conversions. *R. Duguet*: Le monastère de Solovki. *J. Lett*: Histoire d'une Icône. *M. R.*: Curieuse histoire d'une Union qui réussit. Mouvement des Idées. Les Oeuvres etc.

Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. 1928. Heft I. *Prof. Ladyženskij*: Dostoevskij als Philosoph. *Dr. F. Haase*: Die Kulturgeschichtliche Bedeutung des ukrainischen Philosophen Grigorij Skovoroda. *Dr. K. Tyszkowski*: Das Ossoliński'sche Nationalinstitut in Lemberg 1827—1928. *E. Koschmieder*: Die wichtigsten Hilfsmittel zum Studium des russischen Kirchengesanges. Bücherbesprechungen etc.

Heft II. *Dr. F. Haase*: Quellen der Weltanschauung L. N. Tolstojs. *Ob. a. D. Techow*: L. N. Tolstoj als Soldat. *T. Wotschke*: Polnische Studenten in Altdorf. *K. Völker*: Die polnische Kirchengeschichte im Spiegel der Forschung des letzten Jahrzehnts. *F. Epstein*: „Istorič—Marxist“. Bücherbesprechungen etc.

Der katholische Gedanke. München, Kösel'sche Buchhandlung 1928. H. 3, 4.

Mitteilungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Instituts in Berlin. 1928. Heft 2. *Tymošenko, V.*: Ukraine und Russland in ihren gegenseitigen wirtschaftlichen Beziehungen. *Ščerbakivškyj*: Die vorgeschichtlich-archäologischen Forschungen in der Ukraine nach dem Weltkriege. *Doroženko, D.*: Die Entwicklung der Geschichtsforschung in der Sowjetukraine in den letzten Jahren. *Bidnov, V.*: Die „Ukrainische Historisch-Philologische Gesellschaft in Prag“ (1923—1928). *Doroženko, D.*: Das Ukr. Wissenschaftliche Institut in Berlin. *Mirčuk, I.*: Ukrainische philosophische Bibliographie der letzten Jahre (1921—1926). Kleine Mitteilungen etc.

Nova Revija. Nr. 3. *Dr. F. F. Kržanić*: Nova riječ Sv. Oca. — (Un mot récent du St Père). *J. Stipančić*: Povjesni separatizam Herceg-Bosne i Dalmacije. — (Séparatisme historique de la Bosnie-Herzégovine et de la Dalmatie). *F. K. Nola*: Pod barjakom Malthusovim (Sour le signe de Malthus). *Dr. F. R. Rogošić*: Rodno mjesto sv. Jeronima. — (La patrie de S. Jérôme). Iz Narodne starine. Kulturni pogledi etc.

Orientalia Christiana. Nr. 45. *Ir. Hausherr S. J.*: Un grand mystique byzantin: Vie de Syméon le Nouveau Théologien (949—1022), par Nicéas Stéthatos. Texte grec inédit et traduction française avec introduction, notes critiques et index Pr. 35 l. Pag. XCVI+256. Gr. 8°.

Nr. 46. *Schweigel, Joseph S. J.*: Die Hierarchien der getrennten Orthodoxie in Sowjetrussland. I. Ihr gegenseitiges Verhältnis. Pr.: 8 l. Pag. 73. 8°.

Nr. 47. *Hoffmann, G., S. J.*: Griechische Patriarchen und römische Päpste. Untersuchungen und Texte. — I. Samuel Kapasoules, Patriarch von Alexandrien und Papst Klemens XI. Pr. 12 1. S. 108. 8°.

Nr. 48. *spáčil, Th., S. J.*: Doctrina Theologiae Orientis separati de SS. Eucharistia. — I. Bibliographia. — Doctrina Orientis separati in genere. Pag. 96. Pr.: 9 L. 8°.

Przegląd Homiletyczny. Z. 3. *Ks. dr. Kiciński*: Kaznodzieja a Pismo św. *Ks. dr. I. Bobicz*: Homilja a kazanie. *Ks. Z. Filch*: Ambona o częstej Komunji. Ambona i życie etc.

Z. 3. *Ks. W. Kosziński*: Znaczenie słowa Bożego. *Ks. Dr. Kiciński*: Wyrobienie ascetyczne kaznodzieji. *o. G. Morin*: O duchu i przyszłości liturgji katolickiej. Ambona i życie etc.

Przegląd Teologiczny. Z. 2. *Cichowski, H.*: O polemice kardynała Hozjusza z reformatorem Janem Łaskim. *Ks. Święcki, E.*: Skarga jako obrońca katolickiej nauki o Eucharystji. *Ks. Wilk K.*: Źródła do żywota św. Antoniego z Padwy. *Spikowski, Wł.*: Nauka o kościele u św. Ireneusza. *Gmurowski, A.*: Podwójna podstawa obowiązku dążenia do doskonałości według św. Tomasza. Recenzje etc.

Z. 3. *Ks. W. Wichor*: Mikołaj z Mościsk, teolog-moralista z początku XVII. w. *Ks. E. Święcki*: Skarga jako obrońca katolickiej nauki o Eucharystji. *Ks. H. Cichowski*: O polemice kardynała Hozjusza z reformatorem Janem Łaskim. *Ks. T. Krużyński*: Dalmatyka i Tunicella obok kapy w stroju pontyfikalnym. *Ks. K. Wilk*: Źródła do żywota św. Antoniego z Padwy. Recenzje etc.

Les Questions Liturgiques et Paroissiales. Louvain, Abbay du Mont César. 1928. Nr. 3—4, 5, 6.

Revue d' Histoire et de Philosophie religieuses. Nr. 3. *B. W. Bacon*: Le témoignage de Lue sur lui-même. *A. Koyré*: Un mystique protestant (Maître Valentin Weigel) *J. Pommier*: Le scandale Jouffroy. *Études critiques* etc.

Nr. 4. *A. Causse*: Judaïsme et syncrétisme oriental à l'époque perse. *A. Koyré*: Un mystique protestant (Maître Valentin Weigel). *Étude critique* etc.

Revue des sciences philosophique et théologiques. Nr. 3. *J. Wébert, O. P.*: La connaissance confuse. *H.-D. Noble, O. P.*: Comment la volonté excite ou refrène la passion. *P. Glorieux*: Un mémoire justificatif de Bernard de Trilia. *Fr. Barnabé Augier, O. P.*: La Transsubstantiation. *Bulletins* etc.

Rivista di Filosofia Neo-Scolastica. Fasc. 4—5. *Vismara S.*: La storiografia nella cultura greco-romana e nel pensiero neocristiano ed in G. Benigno Bossuet. *M. Casotti*: L'educazione morale nel pensiero di Raffaello Lambruschini. *Eug. di Carlo*: Una lettera inedita del Peisse a P. Gallup'. *R. Amerio*: La politica del Campanella. *A. Gemelli*: Nuovi studi di dottrine religiose. *Note* etc.

Stoudion. Nr. 3. *Mons. Ang. Mercati:* Una notizia su Manuele Crisolora. *P. D. Callavassy:* A propos d'un programme pour rétablir l' „Unité religieuse“ avec l'Orient. *Marg. van Berchem:* Un essai de retour aux traditions perdues: L' exposition de mosaïques modernes du prof. Dr. Ant. Molkenhoer à Rome.

Theologie und Glaube. Heft. 4. *H. Wiesmann S. J.:* Der religiös-theologische Gehalt der Klagelieder des Jeremias. *K. Holzhey:* Das Hexaemeron. *K. Schröder, O. F. M.:* Der religiöse Gehalt der Gedichtbücher Jacob Kneips. *Dr. A. Schulz:* Der Bibeltext in der Gegenwart. *Dr. J. Ch. Schulte O. M. Cap.:* Subjicite terram et dominamini! *J. Rickes:* Der Fürsorgedienst im Krankenhause *Chr. Völker:* Die Ansprüche der katholischen Kirchengemeinden an den Preussischen Staat und die Inflation. *Clemens:* „Religion und Seelenleiden“. *Dr. Aufhauser:* Bilder von meiner Missionsstudienreise nach Vorderindien und Siam *Dr. Hch. M. Sambeth:* Krisis oder Erneuerung der katholischen Kirchenmusik? Erlasse und Entscheidungen etc.

Theologische Quartalschrift. Heft 2–3. *Adam:* Neue Untersuchungen über die Ursprünge der Kirche Primatslehre. *Anwander:* Die Alexandrinische Katechetenschule und Indien III. *Diekamp:* Ueber den Bischofssitz des hl. Märtyrers und Kirchenvaters Methodius. Besprechungen etc.

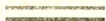
Theologisch-praktische Quartalschrift. 3. Heft. *Cohausz, O., S. J.:* Positive und negative Einstellung. *Kopler, Dr. L.:* Religion und Politik. *Fischer, P. Z. O. F. M.:* Sozialistische Erziehungsziele. *Wiesmann, H., S. J.:* Widersprechen die Klagelieder dem Geiste des Jeremias? *Haidethaler, Dr. M.:* Christenprozes und Christenrecht zur Wende des zweiten Jahrhunderts. *Sudbrack, K. S., J.* Zur praktischen Durchführung der Frühkommunion. *Prümmer, Dr. O. P.:* Die Feuerbestattung menschlicher Leichen vom Standpunkt der Moral betrachtet. *Dr. Mack:* Mehr apostolische Initiative, d. h. Mehr Mission! *Ohnmacht, Dr. Fr.:* Heimexerziten und halbgeschlossene Exerziten. Pastoralfälle. Mitteilungen etc.

4. Heft. Aufruf zur Stiftung einer Jubiläumsgabe zum goldenen Priesterjubiläum Papst Pius XI. *O. Cohausz, S. J.:* Starkmut und Grossmut. *Dr. L. Kopler:* Religion und Politik. *P. Z. Fischer, O. F. M.:* Sozialistische Erziehungsziele. *H. Wiesmann S. J.:* Widersprechen die Klagelieder dem Geiste des Jeremias? *K. Sudbrack S. J.:* Zur praktischen Durchführung der Frühkommunion. *P. R. Edenhofer O. S. B.:* Der homiletische Kurs in München vom 10. bis 12. Oktober 1927. *Dr. A. Vermeersch S. J.:* Der Kanon 1543 bei den Kanonisten und christlichen Sozialreformen. *P. M. Kurz:* Die Gefahren mystischer Bücher. Postoral-Fälle. Mitteilungen etc.

Zeitschrift für katholische Theologie. Heft. 3. Abhagl.: Der Einfluss Alberts des Grossen auf das mittelalterliche Geistesleben II. (*M. Grabmann*). Die These von der My-

steriengegenwart (*J. B. Umberg*). Kleinere Beiträge: Wann ist der hl. Chrysostomus geboren? (*Ch. Baur*). Zum Gleichnis von den Arbeitern im Weinberg (Mt. 20, 1—16) (*U. Holzmeister*). Kirche und Kultur (*F. Mitzka*). Rezensionen etc.

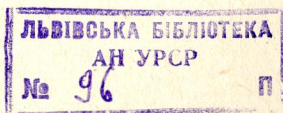
4. Heft. Abhandl.: *F. Pelster*: Richard von Knapwell O. P. — seine Quaestiones disputatae und sein Quodlibet. *A. Eberharter*: Der israelitische Levitismus in der vorexilischen Zeit. Kleinere Beiträge: *A. Greiff*: Platons Weltseele und das Johannesevangelium. *C. A. Kneller*: Zum Christuszeugnis bei Josephus. *A. Stohr*: Randbemerkungen zu Solowjews Sophialehre. *H. Mang*: Der Domgottesdienst in Brixen um 1550. Rezensionen etc.

*) Пагінація сеї книжки відповідно до такоїж в попередніх книжках повинна властиво бути від ст. 193—256.

Печатається за дозволом гр.-кат.
Митр. Ординаріяту у Львові.

Редакцію веде: о. Др. Й. Сліпий.
Red. curam gerens: Dr. Jos. Slipuj.

В адміністрації „Богословії“

Львів, Коперника 36

можна набути:

In administratione „Bohoslovia“ (Léopol, Kopernik 36)
veneunt libri:]

Богословія	т. I.	(Bohoslovia vol. I.)	2 Dol. a.
„	т. II.	(„ vol. II.)	2 „ „
„	т. III.	(„ vol. III.)	2 „ „
„	т. IV.	(„ vol. IV.)	2 „ „
„	т. V.	(„ vol. V.)	2 „ „
„	т. VI.	(„ vol. VI.)	2 „ „

Видання „Богословії“ (Ed. „Bohoslovia“):

1. *Dr. Jos. Slipyj*: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda p. IV + 29. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
2. *о. Др. Г. Костелиник*: Границі вселенної. (Dr. G. Kostelnik: De finibus universi) ст. 61. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
3. *Dr. A. Landgraf*: Partes animae norma gravitatis peccati. p. 54. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
4. *о. Др. Й. Сліпий*: Св. Тома з Аквіну і схолястика ст. 76. 8° (Dr. Jos. Slipyj: De S. Thoma Aq. atque theol. et philosophia scholastica) — 1/2 Dol. (3 зол.).
5. *Dr. Theod. T. Haluščynskyj OSBM*: De ucrainis S. Scripturae versionibus p. 22, 8° — 1/4 Dol. (2 зол.).
6. *Dr. Jos. Slipyj*: Num Spiritus Sanctus a Filio distinguatur, si ab eo non procederet? p. 36, 8°. — 1/2 Dol. (3 зол.).

Праці Бог. Наук. Товариства (Opera Theologicae Societatis Ucrainorum):

- Т. I. vol. Св. свщ м. Йосафат Кунцевич S. Josaphat Kupcevuč) — матеріали і розвідки з нагоди ювілею зібрав о. др. Й. Сліпий. ст. 261, 8°. ціна 2 Dol. (14 зол.).
- Т. II. *Dr. Jos. Slipyj*: De principio spirationis in SS. Trinitate p. VIII + 120. 8° — 1 Dol. (7 зол.).
- Т. III. *о. Др. Спіридон Кархут*: Граматика української церковнослов'янської мови (Grammatica linguae ecclesiasticoslavicae ucrainicae), ст. XIX + 284, 8° ціна 2 Dol. (15 зол.).
о. Йосиф Сліпий: Богословське Наукове Товариство і його статуту ст. 19. 16° — 35 сот. (5 ст. а.).

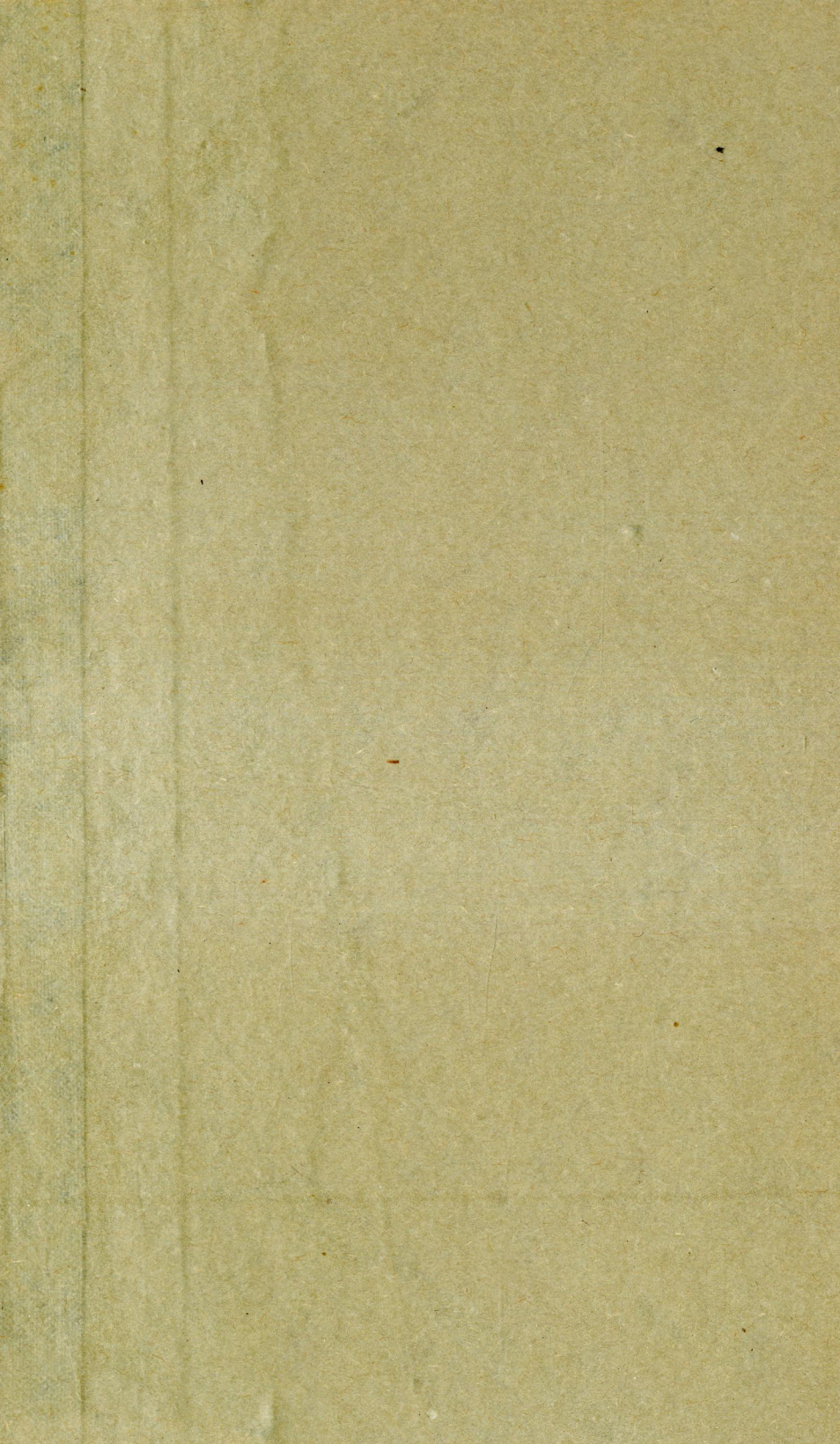
Чи Ви вже стали членом Богослов-
ського Наукового Товариства? — — —
Річна вкладка виносить 2 дол. амер.
Зголошення приймає секретар Т-ва
— — Львів, Коперника 36. — —

**Передплата на „Богословію“ в краю 2 дол.
річно. Члени БНТ дістають „Богословію“
даром**

Прохаємо вирівнати залеглисти

0096 .1928
87 0,60

ИП-22.684
6-1-4

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.
III ~~20985~~ / VI.
1928

3
Богословія
1928
Т. VI.